

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lidová píseň na Plzeňsku jako součást regionální kultury

The Folk Song in the Pilsen Region as a Part of the Regional Culture

Alena Dvořáková

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jana Veverková

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání – hudební výchova se zaměřením na vzdělávání (B AJ-HV) (750R036, 750R233)

2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Lidová píseň na Plzeňsku jako součást regionální kultury“ vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 15. dubna 2016

.....

Podpis

Děkuji Mgr. et Mgr. Janě Veverkové za vstřícnost, ochotu a odborné vedení při vypracování této bakalářské práce.

ANOTACE

Práce sleduje více cílů. Jedním z nich je popsat lidovou píseň na Plzeňsku, uvést do souvislosti s další lidovou kulturou, demonstrovat na ní charakteristiky české lidové písně obecně a zároveň poukázat na její jedinečnost a osobitost. Dalším cílem je pojednání o festivalech, folklorních souborech a důležitých osobnostech, které se zasloužily o uchování tradic a kulturního dědictví na Plzeňsku. V praktické části se práce zaměřuje na využití plzeňských lidových písní ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol.

KLÍČOVÁ SLOVA

folklor, lidová píseň, Plzeňsko, hudební výchova, kulturní dědictví, etnografický region

ANNOTATION

There are several objectives this work pursues. One of them is to describe the folk song in the Pilsen Region, relate it to other aspects of the regional folk culture, use it to demonstrate the characteristics of the Czech folk song in general as well as highlight its uniqueness and peculiarity. Another aim is to discuss the festivals, folkloric groups and important personalities that contributed to the preservation of traditions and cultural heritage in the region of Pilsen. In the practical part, the thesis focuses on the use of Pilsen folk songs in music instruction at the upper primary school.

KEYWORDS

folklore, folk song, the Pilsen Region, music instruction, cultural heritage, ethnographic region

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Lidová píseň jako kulturní dědictví.....	7
2.1	Základní charakteristiky lidové písně	7
2.2	Historie a vývoj lidové písně	11
3	Projevy lidové kultury na Plzeňsku.....	14
3.1	Plzeňsko jako etnografický region.....	14
3.2	Historie Plzeňska	14
3.3	Lidová architektura na Plzeňsku	16
3.4	Plzeňský lidový kroj	17
3.5	Plzeňské lidové obyčeje.....	18
3.6	Lidová píseň na Plzeňsku	21
3.6.1	Texty plzeňských lidových písní	22
3.6.2	Lidové hudby a nástroje na Plzeňsku	28
3.6.3	Plzeňské lidové tance.....	31
4	Udržování kulturního dědictví	34
4.1	Národopisné sběratelské akce	34
4.2	Sběratelé lidových písní a další významné osobnosti se vztahem k Plzeňsku	37
4.3	Folklorní soubory na Plzeňsku	42
4.4	Folklorní festivaly na Plzeňsku.....	45
5	Lidová píseň ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol	47
5.1	Návrh využití plzeňské lidové písně ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol	50
6	Závěr.....	69
7	Seznam použitých informačních zdrojů.....	71
8	Abecední seznam notových ukázek lidových písní.....	77
9	Seznam příloh.....	78

1 Úvod

Pro svou bakalářskou jsem si vybrala téma lidové písně na Plzeňsku. Písně z tohoto regionu mě už v minulosti zaujaly svou originalitou, humorem a živelností a domnívám se, že právě proto jsou schopny oslovit i dnešního posluchače a probudit v něm zájem o lidovou píseň a lidovou kulturu vůbec.

První kapitola je věnována lidové písni jako takové, jejím charakteristikám a vývoji. V následující kapitole je pojednáno o Plzeňsku a projevech lidové kultury v tomto regionu. Podrobně se zde zabývám plzeňskými lidovými obyčejí, plzeňským krojem, lidovou architekturou, plzeňskými lidovými písněmi, hudbou, typickými hudebními nástroji a tanci. Další kapitola je zaměřena na sběratele plzeňských lidových písní, významné osobnosti mající vztah k oblasti Plzeňska a na místní folklorní soubory a festivaly. Poslední kapitola se věnuje problematice výuky lidových písní na druhém stupni základních škol a návrhu zapojení plzeňských lidových písní do výuky.

Přestože lidé mají možnost seznámit se s plzeňskými lidovými písněmi např. prostřednictvím rozhlasového vysílání nebo folklorních festivalů, nevešly do širšího povědomí zejména mladší generace, která s nimi žádným způsobem nepřichází do kontaktu, neboť nejsou využívány ani při výuce hudební výchovy na základních školách. Z tohoto důvodu jsem zařadila do své bakalářské práce návrh využití plzeňské lidové písně ve výuce žáků druhého stupně základní školy a jako přílohu jsem připojila zpěvníček vybraných písní z Plzeňska. Pro zpestření jsem zpracovala i přílohu s obrázky a fotografiemi souvisejícími s plzeňským folklorem.

2 Lidová píseň jako kulturní dědictví

Lidové písně, stejně jako další lidové umění, tvoří významnou část kulturního dědictví každého národa. Lidové umění vznikalo zejména na venkově za praktickým účelem, spontánně, bez uměleckého záměru. Bylo součástí dobové kultury. Jeho charakteristickým rysem bylo dokonalé zvládnutí a respektování materiálu a důraz na funkci výrobku.

Vznik českých lidových písní je rovněž většinou pevně spjat s venkovem. Písně se zde ústním podáním předávaly z pokolení na pokolení po mnoho staletí až do druhé poloviny 19. století, kdy došlo k útlumu této spontánní tvorby. V lidových písních se odráží historie a umožňují nám nahlédnout do životních příběhů lidí, kteří žili před mnoha lety. Jedná se o odkaz našich předků, o který je třeba pečovat a udržovat jej, protože kdyby došlo úplnému vymizení lidových písní z povědomí lidí, byla by to nesmírná kulturní ztráta.

2.1 Základní charakteristiky lidové písně

Autoři publikace *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* definují *lidovou píseň* jako „hudebně-slovesný, formálně uzavřený útvar, jehož hlavním nositelem a zpravidla i tvůrcem byl venkovský zemědělský lid; obsahovými a formálními znaky odráží povahu kolektivní kultury prostředí, jehož je součástí. Lidová píseň je fixována pamětí zpěváka, vyznačuje se ústním tradováním, variabilitou, kolektivností, synkretičností, normativností, typizací, časovou stabilitou, funkční vazbou na výroční a rodinné svátky, obyčeje, na pracovní proces a další situace v systému života lidového společenství. Tvůrci lidové písně jsou většinou neznámí.“ (5, s. 485)

Ač se může zdát termín *lidová píseň* přirozený a výstižný, nepoužívá se od nepaměti. O jeho vznik se zasloužil Johann Gottfried Herder¹ (1744–1803), který ke konci 18. století vytvořil termín *Volkslied*, což v překladu znamená lidová píseň. Toto označení nahradilo termíny *národní* a *prostonárodní píseň* do té doby užívané.

Aby určitý hudební útvar mohl být považován za *lidovou píseň*, musí splňovat jistá kritéria. V odborné literatuře je nejčastěji uváděn venkovský původ, spjatost s událostmi života venkovského lidu, přenos z generace na generaci ústním podáním, kolektivní tvorba, anonymní autorství a variabilita.

¹ německý osvícenský filosof, spisovatel a literární vědec (19, s. 757)

Kritéria se však mohou lišit v závislosti na teorii týkající se autorství. Stanislav Pecháček zmiňuje *teorii produkční a recepční*. *Teorie produkční*, která vyznává užší pojetí lidové písně, počítá pouze s písněmi, u kterých není znám tvůrce a které vznikaly kolektivně. Podle širšího pojetí, *recepční teorie*, se mezi lidové písně mohou řadit i ty se známým autorem, který nutně nemusí pocházet z řad venkovského lidu. Podmínkou je jejich přijetí lidem z venkova, variační proces a předávání z pokolení na pokolení ústním podáním. Tato širší definice tedy zahrnuje i *písně znárodnělé*. Jako příklad lze uvést. píseň *U panského dvora*, jejímž autorem je František Jaroslav Vacek Kamenický (1806–1869), nebo *obrozeneckou píseň Moravo, Moravo*, kde je autorem nápěvu Ludvík Dietrich (1803–1858) a textu Václav Hanka (1791–1861). Dále sem patří *písně jarmareční*, které byly komponovány uměle a prodávány na jarmarcích v tištěné podobě. (9, s. 53) (30, s. 17)

V odborné literatuře existuje mnoho druhů klasifikace lidové písně. Pecháček uvádí následující dělení:

- podle pohlaví interpretů – na mužské, ženské, chlapecké a dívčí
- podle věku – na písně, které byly určeny pro malé děti, dospělé jedince nebo pro dospívající chlapce a děvčata
- podle míry dějovosti – na lyrické, epické nebo při zastoupení lyrické i epické složky i na lyricko-epické
- v závislosti na místě vzniku písně – podle toho, zda spadají do západní či východní oblasti České republiky (Uvedené etnomuzikologické oblasti jsou nerovnoměrně rozsáhlé a často diametrálně odlišné. Pro Čechy a západní Moravu jsou typické *písně instrumentálního typu*. Tyto písně jsou značně ovlivněny umělou klasicistní instrumentální hudbou, příznačné jsou pro ně durové tóniny, jasná periodická struktura, sudé nebo liché metrum a větší množství textů pro jednu melodii. Pro východní Moravu je naopak typický takzvaný *vokální typ*, pro který jsou charakteristické převažující mollové tóniny, rozmanité církevní a folklorní mody, asymetrie, větší počet nápěvů pro jeden text a v neposlední řadě co největší přizpůsobení rytmu textu, především v případech, kdy metrum v písni úplně chybí.)
- podle míry zbožnosti – na světské a duchovní (ačkoliv mezi těmito protipóly existují i jisté mezistupně díky vzájemnému ovlivňování)

- podle funkce, kterou píseň plní a účelu, za jakým vznikla – na svatební, vánoční, pohřební, ukolébavky atd. (30, s. 18, 19)

Velmi podrobně se dělením a typologií lidové písně zabývá Jiří Horák v publikaci *Naše lidová píseň*:

I. Písně světské:

- *Výpravné písně (balady)* – lyricko-epické skladby, které zpracovávají různorodé aspekty a příběhy z venkovského života (rozpory mezi rodiči a dětmi, mezi milenci, sourozenci, zbojnická tematika, etické problémy apod.). Epický a dramaticky vyhocený obsah kontrastuje s lyrickou a zpěvnou formou. Po obsahové stránce mohou balady korespondovat s baladami dalších evropských (i jiných) národů – tzv. obecné osnovy, nebo zpracovávají místní události (nešťastné příhody, bitky, vraždy apod.) – osnovy domácí (místní).
- *Historické písně* – jedná se buď o staré kramářské písně nebo krátké písně či popěvky, ve kterých zůstalo zachováno jméno historické události nebo osobnosti, její povahový rys, situace či motiv s ní související. Tímto způsobem jsou zpracovány např. vzpomínky na napoleonské nebo turecké války.
- *Lyrické písně* – písně obsahující projevy emocí, popis přírody, rozjímání o světě a společnosti atd. Je z nich dobře patrná povaha lidu, který písně vytvořil. Text je zde mnohdy důležitější než nápěv. Písně lyrické se dále dělí podle zpracovávaných témat a charakteristických rysů:
 - *ukolébavky a písně dětské*
(témata mateřské lásky a rodinné pohody, občasné sociální nebo náboženské motivy)
 - *milostné písně*
(citová jemnost, srdečnost, projevy lásky, opěvování milované osoby, rozpory způsobené sociální či majetkovou rozdílností aj.)
 - *svatební písně*
(soubor písní pevně spojený se svatebním obřadem – loučení nevěsty s rodiči, převoz věna apod.)
 - *pracovní písně*
(zpívané při polních pracích – zejm. o žních či na pastvě)
 - *vojenské písně*

(témata odvodu, loučení s rodiči, s milou, líčení útrap vojenského života, průběhu bitvy a smrti na bitevním poli)

- *pohřební zpěvy*

(splývají s písněmi duchovními)

- *Taneční písně* – zde je hlavní důraz kladen na hudbu a taneční pohyby, text má druhořadý význam.
- *Obřadní písně* – písně, které byly spojeny především s Vánocemi, Velikonocemi a svatodušními svátky (letnicemi). Jedná se zejména o:
 - *vánoční koledy světské* (vyprávějí většinou o průběhu koledy a různých příhodách koledníků), *duchovní* (téma Betléma, Ježíška v jesličkách)
 - *velikonoční koledy* (jarní charakter, obracejí se k hospodáři s příslibem požehnání, motivy malovaných vajíček, pomlázky)
 - *písně spojené se svatodušními svátky* (charakteristické veselou náladou, zpívané zejména při slavnostech *jízda králů* a *královničky*)
 - *písně dožínkové* (spojené s oslavou ukončení sklizně)
 - *písně posvícenské* (téma podzimních hodů)

II. Písně duchovní

- *Výpravné písně* (legends) – zejména příběhy ze života svatých
- *Lyrické písně*
- *Obřadní písně* (např. vánoční duchovní koledy)

III. Písně jarmareční, kramářské, špalíčkové (zpracovávaly důležité a zajímavé události) (9, s. 54–79)

Velmi komplexně je pojata specifikace a dělení našich lidových písní v publikaci *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Autoři zde uvádějí rozdělení lidových písní

- podle původu např. na písně lidové, zlidovělé, společenské či kramářské
- podle míry náboženského obsahu na světské, duchovní, světské s duchovními elementy, kostelní
- podle věku zpěváků na písně pro děti, dospívající či dospělé
- podle pohlaví na písně zpívané ženami, muži, chlapci nebo děvčaty

- podle příležitosti uplatnění či funkce na písně zpívané při svatbách, pohřbech, na pastvě, při žních, při tanci, při vánoční či velikonoční koledě, masopustní obchůzce apod.
- podle prostředí vzniku na písně pocházející z venkova či z města, vzniklé v hospodě, ve škole, v chrámu, na vojně apod.
- podle míry obsaženého děje na lyrické, epické nebo lyricko-epické

Jako nejběžnější témata lidových písní autoři uvádějí zaměstnání (práce v zemědělství, řemesla), sociální otázky (chudí, bohatí, domluvené sňatky), lásku, manželství, povahové vlastnosti, přírodu, vojnu, smrt aj. Nejčastěji jsou zastoupeny písně lyrické a lyricko-epické s motivy vztahu děvčete a chlapce, nenaplněné lásky, vojny, či jejich kombinace.

Z hudebního hlediska autoři dělí lidové písně na jednohlasé a vícehlasé, vokálního a instrumentálního typu, na modální a harmonicky podmíněné, na parlandové, taktově členěné a s proměnlivým taktem a dále na písně těsně spojené s tanečním projevem. (5, s. 486).

2.2 Historie a vývoj lidové písně

Hudba sloužila po mnoho staletí k magickým a rituálním účelům. Tímto dlouhým vývojovým stádiem prošla všechna lidská společenství včetně Slovanů na našem území. V 9. a 10. století n. l. vlivem rozšíření křesťanství došlo ze strany církve k masivnímu potírání těchto pohanských zvyklostí, obřadů a obyčejů. Lidová píseň měla pro své těsné sepetí s pohanskými zvyky a rituály po celá následující staletí poměrně svízelné postavení. Horák například odkazuje na Homiliář Opatovický,² kde jsou duchovní nabádání k vymýcení pohanských písní, ze kterých zmiňuje „*d'ábelské zpěvy, které lid v noci zpívá nad hroby mrtvých* (písně obřadní) a dále „*prázdné*“ písně, (patrně písně milostné a veselé taneční písně). (9, s. 15, 16) Přes církevní zákazy lidé ještě dlouho pokračovali ve starých tradicích a provozovali své pohanské obřady doprovázené zaklínáním, tanci a písněmi. Tyto zvyky se vázaly zejména k zemědělskému roku a k nejdůležitějším rodinným událostem – k narození dítěte, svatbě, pohřbu. (9, s. 14, 15, 16)

² sbírka kázání a výkladů (homilií) z konce 11. století n. l. (9, s. 15)

Ve 13. a 14. století v českých zemích lidé začali pod tlakem církve pohanské zvyky přizpůsobovat a pozměňovat v duchu křesťanských tradic. Období středověku svým asketismem a orientací na duchovno a Boha rozvoji lidových písní příliš nepřálo. Několik písní vzniklých v této době, jako například píseň *Andělíku rozkochaný, Stratílat' jsem milého* nebo *Chci já na pannu žalovač*, se však přece jen podařilo zachovat až do dnešních dní. Kromě milostných lyrických písní z této doby existují také zprávy o některých písňích obřadních. Písňe epické a hrdinské na našem území téměř nevznikaly (na rozdíl od východních a jižních Slovanů). Pohanské prvky nadále přetrvávaly v *písňích zaklínacích* a v *zaříkadlech*, kterými kořenářky léčily nemocné. Duchovno prostupovalo veškerým oficiálním středověkým uměním, jehož cílem bylo chválit a oslavovat Boha. Světské umění bylo naopak často považováno za něco nesprávného a k záhubě duše směřujícího. Lidoví umělci se proto soustředili spíše na *písňe duchovní*, ačkoliv církev měla zpočátku výhrady k jejich textům v mateřském jazyce. Později duchovenstvo uznalo, že zpěvy v jazyce, kterému lid rozumí, plní svůj účel mnohem lépe a v období husitském dokonce došlo k úplnému vytlačení latinské liturgie a jejímu nahrazení českou mší a českými zpěvy. Třebaže se světská lidová píseň ocitla v ústraní, nikdy úplně nevymizela a byla silně ovlivněna písňi duchovní. K jejímu rozkvětu došlo až v 16. století, kdy se znalost lidového zpěvu rozšířila z venkova i do měst a mezi šlechtu. V této době byly mezi lidem také velmi oblíbeny písňe zvané *kramářské* či *špalíčkové* komponované na náměty aktuálních událostí a zajímavostí, které informovaly lid a v podstatě plnily funkci dnešních médií. Díky rozvoji knihtisku byly v tištěné podobě prodávány na jarmarcích, a ačkoliv se jednalo o skladby umělé, zpočátku čerpaly inspiraci z písní lidových. Poptávka po *kramářských* písňích byla obrovská, lidé si z nich tvořili vlastní sborníky, tzv. *špalíčky*. Postupem času se tento žánr začal od lidové písňe vzdalovat, a to jak po obsahové, tak po jazykové stránce, a počátkem 19. století již tyto dva druhy neměly nic společného. V 17. století byl rozvoj národní slovesnosti a hudby na čas přerušen třicetiletou válkou. Lidové písňe, jak je známe dnes, většinou pocházejí z konce 17. a z 18. století, neboť byly ústním podáním předávány z pokolení na pokolení až do počátku 19. století, kdy začaly být zaznamenávány sběrateli a uspořádávány do sbírek. (9, s. 16–28)

Zlatý věk lidové písňe končí v polovině 19. století, kdy změny ve společnosti zapříčinily konec spontánní lidové písňové tvorby. Po roce 1848 došlo k úplnému osvobození venkovského lidu od roboty a vzdělanost na vesnicích rapidně vzrostla.

Venkov se začal přibližovat městu, což negativně zasáhlo lidové tradice a veškerou ústní lidovou slovesnost. Ve snaze zmapovat a zachránit národní kulturní dědictví, došlo ke konci 19. století v Čechách a na Moravě k rozšíření sběratelství lidové slovesnosti včetně lidové písně. (9, s. 37, 38) Mezi významné sběratele se řadí např. Karel Jaromír Erben (1811–1870), František Sušil (1804–1868) nebo František Bartoš (1837–1906). Mnoho sběratelů se úzce zaměřovalo na konkrétní regiony či oblasti, např. Karel Weis (1862–1899) svoji sběratelskou činnost soustředil na Blata, Jindřich Jindřich (1876–1967) na Chodsko, Václav Juda Novotný (1849–1922) na jižní a střední Čechy a Ferdinand Sládek (1872–1943) se zaměřil na vesnice ležící mezi Trocnovem, Třeboní a Českými Budějovicemi. Sběratelům, kteří se soustředili na oblast Plzeňska, jsou věnovány kapitoly 4.1 a 4.2. Díky těmto osobnostem se povedlo podstatnou část tohoto národního pokladu zachránit a uchovat až do dnešních dní. (9, s. 145, 146, 147) (26)

3 Projevy lidové kultury na Plzeňsku

Na život lidí na Plzeňsku v průběhu staletí působily různé vlivy – přírodní prostředí, životní podmínky a historické události v regionu. Všechny tyto okolnosti se odrážejí v projevech zdejší lidové kultury včetně lidové písně.

3.1 Plzeňsko jako etnografický region

Etnografický region Plzeňsko se svým centrem, městem Plzní, leží v západních Čechách. Publikace *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* rozlišuje užší a širší pojetí *Plzeňska*. *Užší Plzeňsko* je charakteristické stejnorodostí lidové kultury a jeho oblast je vymezena hranicemi vsí v minulosti poddaných královskému městu Plzni (některé tyto obce byly připojeny k Plzni v druhé polovině 19. století). Charakteristické rysy formující se od konce středověku se projevují zejména v lidové architektuře a v lidovém kroji z konce 18. a první poloviny 19. století. Bohatý plzeňský kroj byl ovlivněn městskou módou, stejně tak se v podobě typického plzeňského statku odrážejí městské stavební slohy. Šířeji pojaté Plzeňsko zahrnovalo přibližně pět set obcí a sestávalo z několika národopisných podoblastí většinou označovaných podle dřívějších správních center jako Plasko, Kralovicko, Rokycansko Radnicko, Hradištsko (Blovisko), Stříbrsko či Chotěšovsko. Také na tyto oblasti působil silný vliv Plzně jako kulturního a hospodářského centra celého regionu. Jednotlivé subregiony se odlišovaly zejména podobou lidového kroje, národnostním rozdělením (poněmčení oblasti Chotěšovska a Stříbrska po třicetileté válce) a různými tvary návsí. Zatímco kulturní vývoj užšího Plzeňska byl ovlivněn především městem, v rámci širšího Plzeňska lze zaznamenat také významný vliv klášterů v Chotěšově, Plasích, Kladrubech a v Teplé. (5, s. 748, 749) (43, s. 15)

3.2 Historie Plzeňska

Počátky osídlování Plzeňského regionu se datují do období před 6000 lety. Mezi zdejší významné osídlení se řadí tzv. *milavečská kultura*³ v mladší době bronzové. O keltském osídlení vypovídá jedno z nejvýše položených hradišť v České republice, Sedlo u Sušice. První Slované se na území kraje začali usazovat v 7. století n. l. Slovanské

³ kultura z 13. – 11. st. př. n. l. pojmenovaná podle naleziště u obce Milavče u Domažlic (36, s. 250)

osídlení sahalo až do dnešního Bavorska, avšak jeho území bylo jen řídce zalidněno. Obyvatelé hustě zalesněného a bažinatého kraje se věnovali především zemědělství. K zásadní změně došlo až na sklonku 13. století, kdy bylo českým králem, Václavem II., založeno město Plzeň na soutoku čtyř řek – Úhlavy, Radbuzy, Mže a Úslavy. V nově postaveném městě zaujímajícím z ekonomického hlediska velmi výhodné místo mezi zemskými hranicemi a Prahou vzkvétalo hospodářství a rozličná řemesla – například plzeňské sukno se stalo žádaným vývozním artiklem. V této době bylo založeno množství nových vesnic a kraj se rychle zalidňoval. Důkazem hospodářského rozkvětu Plzeňska v období vrcholného středověku jsou královská města při obchodních stezkách – kromě Plzně například Stříbro. Bohatství kraji přinášela rovněž těžba kovů včetně zlata a stříbra. (2) (4, s. 6) (29)

Důležitou roli v historii Plzeňska hrála církev. Nacházelo se zde mnoho významných klášterů jako klášter v Nepomuku, klášter plaský, kladrubský, chotěšovský a tepelský. Plzeňský kraj byl také silně ovlivněn husitským hnutím. Husité ustanovili Plzeň svým střediskem, nakonec ji však opustili, protože ve městě zvítězily katolické síly. Během husitských válek se téměř všechny výše zmíněné kláštery dostaly do světských rukou. V 16. století procházelo Plzeňsko velkým hospodářským rozvojem. Noví světští páni začali hospodařit zcela novým, racionálnější a efektivnějším způsobem. Zalesňovali svá panství, zakládali pivovary, lihovary a rybníky. Lesy jim zajišťovaly značné příjmy díky těžbě dřeva, z něhož se pálilo uhlí. Díky bohatým ložiskům železné rudy zde vzkvétala těžba železa. Na Zbirožsku a Rokycansku bylo rozšířeno cvočkářství, které bylo velmi populární, avšak nevýdělečné. (2) (4, s. 6, 7)

V první polovině 17. století, v období třicetileté války, došlo útlumu hospodářského rozvoje a vzrostl vliv katolické církve. V jeho důsledku bohatly kláštery v Kladrubech, Plasích a Chotěšově. Na konci 17. století došlo na severu Plzeňského kraje k neúspěšné rolnické rebelii. Na přelomu 18. a 19. století na Plzeňsku byly v okolí Plzně otevřeny uhelné doly a objeveny zdroje břidlice, suroviny pro výrobu kyseliny sírové, v jejíž výrobě svého času Čechy zaujímaly primární postavení. Druhá polovina 19. století přinesla průmyslovou revoluci a objev významných ložisek černého uhlí a kaolinu využívaného při výrobě keramiky. V mezinárodním měřítku Plzeň proslavil pivovar *Plzeňský Prazdroj*, ve světě známý jako *Pilsner Urquell*, který byl založen a postaven roku 1842. Dále zejména *Škodovy závody*, které byly v 19. století nejvýznamnější strojírenskou firmou

Habsburské monarchie. Až do roku 1945 bylo na Plzeňsku bohatě zastoupeno německé obyvatelstvo, některé části, jako Stříbrsko nebo Chotěšovsko, byly již od třicetileté války téměř ryze německé. (2) (4, s. 7) (27) (43, s. 16)

Dnes se město Plzeň řadí svou velikostí na čtvrté místo v České republice a v západních Čechách je centrem kulturního, průmyslového, správního i obchodního dění. V Plzni se pravidelně konají různé festivaly jako *Smetanovské dny*, *Skupova Plzeň* či festival *Divadlo*. Nachází se zde také známé *Divadlo J. K. Tyla*. Plzeňsko je velmi oblíbeným turistickým regionem, a to jak díky rozmanitosti možností výletů za kulturou či památkami, tak krásám přírody. (29)

3.3 Lidová architektura na Plzeňsku

Typické vesnické obydlí na Plzeňsku bylo přízemní, roubené a masivní se sedlovou střechou. Pro venkovské domy v bezprostředním okolí Plzně byla charakteristická bohatě členěná předsazená *lomenice*.⁴ Od 19. století docházelo k přestavbám roubených domů na zděné (z cihel i kamene), někdy bývalo přistavěno i patro. Typickými znaky těchto domů bylo *průčelí* v barokním či klasicistním stylu s robustními branami. Uspořádání místností bylo typické pro středoevropské domy. Dům sestával ze síně, obytné světnice a komory. Nacházela se v něm černá kuchyně a ve světnici stávala kamna s pecí. Kamna bývala kachlová, bohatě zdobená a přikládalo se do nich ze síně. Na konci 19. století je nahradily železné plotny. Světnice bývala zařízena dřevěným, malovaným nábytkem – dubovým stolem, umístěným u okna a lavicí, která stávala u stěny. Nesměla chybět ani truhla, jejíž součástí byl *přítruhlíček*⁵ a někdy také zásuvka. V koutě byla pověšena skříňka se soškou svatého nazývaná *svatý koutek*, okolo na stěně bývaly rozmístěny svaté obrázky, většinou malované na skle. U stropu visela holubička vyrobená z vyfouknutého vejce, neboli *duch svatý*. Dále ve světnici stávala postel s nebesy pro hospodáře a hospodyni, děti spávaly za pecí. Skříně na oblečení se obvykle nacházely v síni či komoře.

V oblasti užšího Plzeňska vnikl mezi lety 1800–1860 typický plzeňský statek, ovlivněný městskou architekturou. Plzeňské statky se zdobenými vraty byly obvykle

⁴ štít na vesnickém obydlí zhotovený z prken (5, s. 510)

⁵ přihrádka v truhle (1)

stavěny tak, aby jejich užší část směřovala do ulice a delší do dvora. U stavení nesměla chybět sýpka, obvykle zděná. Na dvoře se nacházela také stodola, několik dalších hospodářských budov a stáje, které byly obvykle součástí domu samotného.

Z další lidové architektury se zde vyskytovaly i roubené zvonice⁶ a zvoničky a zděná boží muka.⁷ Oblast širšího Plzeňska nebyla z hlediska typů staveb jednotná, působily a prolínaly se zde architektonické vlivy různých regionů. (6, s. 748, 749) (20, s. 5, 6, 7)

3.4 Plzeňský lidový kroj

Plzeňský kroj dosáhl své vrcholné formy ve druhé čtvrtině 19. století. Tento lidový oděv z Plzeňska byl díky Smetanově opeře *Prodaná nevěsta* obecně vnímán jako český národní kroj. Nejstarší zprávy o Plzeňském kroji pocházejí z 18. století. V této době k ženské variantě obřadního kroje patřily pláště, které ženy nosily k zvláštním příležitostem, například k svatbám. Součástí ženského kroje byly také čepce renesančního střihu a *pentlík* tmavé barvy okolo čela pro nevěstu. Po začátku 19. století se kroj změnil. Ženy nosily bohatě vyšívané čepce s *holubicí*,⁸ jejíž křídla se v proměnách času stále zvětšovala. Přes čepce se nosila ještě vyšívána *plena*,⁹ což způsobilo ohnutí křídel holubice, která splývala k ramenům. Čepce se špendlily na černé *sametky*, které v několika řadách vedly přes čelo do vlasů. Po roce 1940 ženy začaly jako pokrývku hlavy upřednostňovat šátky.

Na konci první poloviny 19. století byly sukně kroje krátké a zvonové inspirované moderními městskými *krinolinami*. Jejich spodní okraj zdobila pentle s květovaným vzorem. Sukně se vrstvily a jejich počet postupně narůstal, až bylo běžné mít okolo dvaceti spodniček. Vrchní sukně byly většinou ušity z látky zvané *šerk* a měly jasné pastelové barvy. Zástěry (*fěrtochy*), převážně pestrobarevné s vertikálními pruhy, byly zhotoveny z bavlny a vžil se pro ně název *baborák*. Později se nosily *fěrtochy* z hedvábí zdobené

⁶ věž či stavba věžového charakteru se zvonem, často v blízkosti kostela (6, s. 1230, 1231)

⁷ stavby sloupovitého či pilířovitého tvaru se stříškou, s obrazy jednotlivých výjevů umučení Ježíše Krista (38)

⁸ čepce obvykle bílé barvy, kulaté a tvrdé, vřadu s velkými křídly (4, s. 9)

⁹ šátky na hlavu pro vdané ženy, které se nosily i přes čepce (20, s. 8)

květinovými vzory. Součástí kroje byl nejprve *živůtek* zhotovený z brokátu, který postupem času nahradila *šněrovačka* s přišítkami *honzíky*.¹⁰

Košile se šily s balónovými rukávy a krajkovými *krejzlíky*. Oboje zdobila stužka červené barvy. Kabátek na zimu z vrcholného období plzeňského kroje byl bílý s modře vyšitým límcem a *varhánky* vzadu. Měl užší rukávy a lemy byly zhotoveny z králíčí kůže. Punčochy se nosily červené a k nim černé střevíce se zelenou stuhou. V druhé polovině 19. století se začaly nosit i punčochy bílé. Součástí ženského kroje byly také malé hedvábné šátky přes ramena později nahrazené velkými šátky s cípy překříženými přes šněrovačku.

Pro mužský kroj jsou typické barvy červená, žlutá, bílá a modrá. Vesty, kazajky i dlouhé kabáty byly šity z modré látky s červenou podšívkou a mosaznými knoflíky. Na krku muži nosili černý šátek a na hlavě čepici z vydří kůže nebo černý klobouk. Dále k mužskému kroji patřily žluté kalhoty, bílé punčochy a vysoké boty holínkového typu. (4, s. 8, 9) (6, s. 749, 750)

3.5 Plzeňské lidové obyčeje

Venkovské lidové obyčeje a obřady na Plzeňsku jsou stejně jako v dalších regionech determinovány především ročním obdobím, církevními svátky a důležitými událostmi v životě člověka. Často v nich splývají křesťanské i pohanské rysy.

Jedním z nejvýznamnějších obřadů v životě venkovského lidu byla *svatba*, která často trvala i týden. Měla tři části: *námluvy*, *zvaní* a *svatba* jako taková. Na Plzeňsku zdobil hlavu nevěsty věneček z rozmarýnu, zatímco v nedalekém Chodsku plnil stejnou úlohu věneček koráلكový. Muzika provázela celý svatební den. Hudebníci měli napilno již od rána, kdy vyhrávali u tradičního *zdobení hostů rozmarýnou* a po cestě do kostela. Zpěv a hudba neutichly ani během oběda. Konzumace svatebního koláče byla provázena písněmi, které byly určeny speciálně pro tuto příležitost (např. píseň *Hrajte mi muzikanti vesele, dokud ještě sedím při matčině stole*). Po obědě ženy obřadně snímaly věnec z nevěstiny hlavy. Děni doprovázely zpěvem písně *Hopsa, hejsa, ztratila věneček*. Druhý den svatby se převážela nevěstina výbava (*roucho*) do stavení manžela. Nevěsta se rozloučila s rodiči písní, např. *Bůh Vám žehnej, tatíčku můj milý*. Všemožné nápěvy zněly i

¹⁰ vycpávka nesoucí váhu sukni (6, s. 750)

během cesty do nevěstina nového domova. Zpěv pokračoval i během *očepení*¹¹ nevěsty při obědě a následně v hospodě. Svatba, lidově *veselka*, bývala někdy zakončena obřadným popravením kohouta na návsi rovněž za doprovodu hudby. Při svatebním veselí se v textech lidových písní uplatňoval typický plzeňský humor a vtip. V rámci *Národopisné výstavy československé* v roce 1895 proběhla v amfiteátru na Výstavišti v Praze dne 14. července velkolepá prezentace plzeňské svatby. Při ní byly představeny svatební obřady a obyčeje tradičně probíhající ve stavení ženicha i nevěsty, během všeobecného veselí v hospodě a při převozu nevěstiny výbavy. Zaznělo zde mnoho plzeňských lidových písní a podávalo se tradiční svatební pečivo. Inscenace plzeňské svatby byla návštěvníky hodnocena jako nejvelkolepější slavnost výstavy. (20, s. 11) (43, s. 58, 59) (44, s.79–85)

Dalším důležitým obřadem byly *křtiny*. Dítě bylo oblékáno do speciálního zdobeného čepečku (*karkulky*) a matce v šestinedělí byla předkládána vařená slepice s nudlovou polévkou ve speciálním *koutním* hrnci.

Velká důležitost byla přikládána *pohřbu*. Po smrti člověka se otevíralo okno, aby měla jeho duše volnou cestu ven ze stavení. Nebožtík byl svátečně oblečen, obklopen květinami a svatými obrázky, zkřížené ruce na prsou svíraly křížek. Po pohřbu tradičně nastalo všeobecné veselí, slavilo se (a v případě úmrtí svobodné dívky či mládence také tančilo) v místní hospodě. V rodině zemřelého následovalo držení smutku, které trvalo minimálně měsíc, za nejbližší příbuzné rok. V této době nebylo přípustné účastnit se jakékoliv zábavy. Do dnešních dob se z oblasti Plzeňska zachovalo jen několik pohřebních písní. (20, s. 12) (44, s. 85)

Další kategorií jsou obyčeje a zvyky *výroční*, které lze rozdělit do čtyř skupin – jarní, letní, podzimní a zimní.

Mezi nejvýznamnější jarní obyčeje a zvyky se řadil *masopust*. Období mezi nedělí po Popeleční středě a masopustním úterým bylo na Plzeňsku nazýváno *ostatky*, nebo *bláznivý dny*. Tyto dny se vyznačovaly nespoutaným veselím, pořádáním tanečních zábav a průvody v maskách. S masopustem bylo spojeno mnoho pověr, například čím více sedláci tančili, tím větší úrodu brambor si zajistili, nebo jak vysoko děvče při tanci vyskočilo, tak vysoko vyrostl len. Mezi venkovským obyvatelstvem užšího Plzeňska bylo zvykem skákat *na otavu* o masopustní neděli, následující den *na seno* a v úterý *na žně*.

¹¹ obřad, při kterém je novomanželce nasazen na hlavu čepec – symbol vdané ženy

Z dalších jarních obyčejů a zvyků je možno jmenovat *vítání jara*, *vynášení smrti* na Smrtnou neděli nebo *kolední obchůzky* v den sv. Řehoře či na Květnou neděli. V mezidobí mezi Zeleným čtvrtkem a Bílou sobotou chodili chlapci na obchůzky s řehtačkami, čímž nahrazovali zvonění zvonů, které v tomto období musely zůstat tiché. Na Velikonoční pondělí se chodilo koledovat s pomlázkou, odměnou pro koledníky byla malovaná vejce, symbol života. Velikonoční období bylo spojeno s nejvýznamnějšími církevními obřady. (44, s. 55, 56, 77)

Letní církevní obřady se konaly během svatodušních svátků, tzv. *letnic*. Z lidových obyčejů se držely *máje* oslavující probouzející se přírodu a mládí. Den před Svatodušním pondělím hoši vztyčili na návsi kmen jedle či smrku zbavený kůry a nahoře opentlený, zvaný máj. Malé májky bylo zvykem vztyčovat i pod okny neprovdaných dívek. Následující den chlapci hromadně chodili za svobodnými dívkami a tančili s nimi na zápraží za doprovodu dud, klarinetu a houslí. Když děvče přispělo na zábavu, která se konala večer, opěvovali ji písní z části vymyšlenou přímo na místě. V rámci májí se konal obřad zvaný *honění krále* a vyvrcholení slavností proběhlo v hospodě formou taneční zábavy. (20, s. 12.) (44, s. 61, 62)

Pro podzim byly charakteristické zvyky a obyčeje oslavující úrodu, *dožínky*, na jejichž konci se konala slavnost – *posvícení* související s oslavou sklizně a zároveň i s církevním obřadem *památky posvěcení chrámu*. *Dožínky* se konaly první neděli po svátku sv. Bartoloměje. Jejich součástí byly obchůzky za doprovodu hudby a nechyběla ani taneční zábava. Ženci v průvodu, v čele s předákem s posledním snopem a dožínkovým věncem, chodívali do stavení hospodáře, kde byli pohoštěni. Podstatou obřadu bylo vzdání díků za sklizenou úrodu. (20, s. 12) (44, s. 69)

V zimě byla většina zvyků a obyčejů spojena s Vánoci a obdobím adventu. Na svátek sv. Barbory, sv. Mikuláše a sv. Lucie chodívali koledovat jak dospělí, tak děti a mládež. Koledníky při jejich zpěvech příležitostně doprovázeli hudebníci. Na svátek Lucie se praktikoval starý lidový zvyk *chození s Luckou*, tedy obchůzky maškar v čele s ženou (někdy i mužem), jejíž úlohou bylo představovat Lucku. V pozdějších dobách se většinou obchůzky účastnilo Lucek více. Úkolem Lucky oděné v bílém kostýmu bylo vyvolávat bázeň jak u neposlušných dětí, tak u dospělých hříšníků, kteří nerespektovali tradiční zákazy, půst apod. Jednalo se o oblíbený lidový zvyk hojně rozšířený nejen na Plzeňsku. (5, s. 516) (44, s. 77)

Mezi lidové zvyky se řadily i dětské hry, které se měnily podle ročního období. Je možno jmenovat pouštění draka či hraní s fazolemi – děti je používaly místo kuliček nebo hrály o ně. (5, s. 207)

K dalším lidovým zvykům patří i ty, které měly charakter *pověry*, neboť právě pověrám byla v minulých dobách přikládána značná důležitost. Pověřivost lidu se odrážela i v lidovém léčitelství, časté bylo zaříkávání nemocí, které sužovaly osoby i zvířata. (20, s. 11, 12)

3.6 Lidová píseň na Plzeňsku

Plzeňsko spadá do České západní etnomuzikologické oblasti a lidové písně vzniklé v tomto etnografickém regionu se řadí k *instrumentálnímu typu* lidové hudby. Plzeňské lidové písně jsou v současnosti většinou známy v podobě, ve které byly zaznamenávány od počátku 19. století do osmdesátých let 20. století. Je pro ně charakteristická pravidelnost, strofičnost, tanečnost a durové tóniny, ačkoliv se u obřadních zpěvů a koled velmi výjimečně mohou objevit i tóniny staré. Tyto rysy plzeňské písně získaly, stejně jako většina písní z ostatních regionů spadajících do západní etnomuzikologické oblasti, díky velkému vlivu barokní a klasicistní umělé hudby, a to světské i církevní. Nejvýznamnější roli ve vzájemném prolínání artificiální a lidové hudby sehráli venkovští kantoři, kteří hrávali v šlechtických kapelách i na tanečních zábavách a v rámci své funkce správce kůru měli rovněž na starost veškeré hudební dění v kostele.

Díky společným charakteristickým rysům bývá přesné určení původu lidové písně v rámci středních a jihozápadních Čech velmi složité. Záchytným bodem může být např. dialekt nebo zmínka v textu o zaměstnání typickém pro obyvatelstvo daného regionu (např. sklářství, železářská výroba nebo hornictví).

Velké množství plzeňských lidových písní má taneční charakter. Z hlediska širšího pojetí lidové písně je třeba zmínit také řadu písní epických, především kramářských a zlidovělých. Z hlediska textu na Plzeňsku převažují písně s milostnou, pracovní a pijáckou tematikou, lyrické nebo lyricko-epické. Významné místo zaujímají také písně žertovné, tzv. *škádlivky*, a písně vojenské jako odraz historických událostí. Mezi obřadní písně charakteristické pro plzeňský venkov se řadí písně svatební (zejm. *rouchové*, zpívané při stěhování nevěstiny výbavy do nového domova), písně masopustní, májové a dožínkové.

V neposlední řadě je nutné zmínit písně duchovní a koledy, které se udržely v aktivní podobě až do druhé poloviny dvacátého století, někde i déle. (16, s. 10) (43, s. 164)

3.6.1 Texty plzeňských lidových písní

V publikaci *Plzeňsko v lidové písni* Zdeněk Vejvoda dělí plzeňské lidové písně podle obsahu textů následovně:

- milostné písně
- taneční a žertovné písně
- pijácké písně
- vojenské písně a písně o vojně
- písně o řemeslech a selském hospodářství
- písně myslivecké
- písně svatební
- písně obřadní a koledy
- balady a legendy

První díl publikace se věnuje písním milostným, tanečním, žertovným a pijáckým. V druhém díle jsou uvedeny vojenské písně, písně o řemeslech a selském hospodářství, písně myslivecké, svatební, obřadní, koledy, balady a legendy.

Publikace uvádí sto sedmnáct zápisů milostných písní z oblasti širšího Plzeňska. Texty jsou převážně lyrické, z témat převažuje touha po milé nebo milém (*Sluníčko zapadá*), šťastná láska (*Anduličko moje, Co to máš, Andulko*), láska nešťastná či nenaplněná (*Škoda tý zahrádky*), odmítnutí nápadníka (*Bylo lásky, Muj chlapec, ten myslí*), nevěra (*Měl sem mou Andulku*), překážky v lásce (*Kam jsem chodil, už nechodím, Koulelo, se koulelo*), (*Vokolo Doubravky*) a milování (*Za tlucenskou cestou*). Často se zde objevují motivy přírody (*Teče voda, vodička, U potoka pod Radynou*), zvířat (*Čí sou tyto pole*) a polních prací (*Copak si, Honzíčku*). (43, s. 180–307)

Oddíl věnovaný tanečním a pro oblast Plzeňska charakteristickým žertovným písním (tzv. *škádlivkám*) obsahuje dvě stě dvacet zápisů. Mezi oblíbená, vesele pojatá témata patří zlá žena (*Já člověk ubohý, Čert mě tu radu dal*), neschopná hospodyně (*Marjánka ze mlýna, Ožeň se, Honzíčku*), nevěra (*Co dělá má žena*) či milování (*Bylo to*

jedenkrát, *Dyž sem šla z Prahy, Hop hej, byla sem*). Často se zde také objevuje motiv zvířat (*Já mám vovci, Náš kohout navečír*). (43, s. 310–562)

Texty patnácti zápisů pijáckých písní jsou především oslavou věhlasného plzeňského piva (*Píme, bratři, pivo, Píme pivo, pivíčko*). Jako další téma se objevuje např. popis účinků alkoholu (*Loučení, loučení*), žena rozhněvaná na opilého muže (*Poslechněte, lidičky*) nebo marnotratnost (*Já jsem ten synáček marnotratný*). (43, s. 566–587)

Část, která se zabývá vojenskou tematikou, obsahuje třicet devět zápisů písní. Jsou v nich zpracována především témata odvodu na vojnu (*Ach bolí mě, My osecký hoši*), loučení s milou nebo milým (*Ke Klatovům vede cesta, Nastala nám, kamarádi*) a vojenského života (*Alou, páni muzikanti, Vy plzeňský vojenský páni*). (44, s. 174–219)

Oddíl věnovaný písním o řemeslech a selském hospodářství zahrnuje sedmdesát jedna zápisů písní. V textech se často objevují motivy polních prací (*Co, sedláci, co děláte, Jel sedlák vorati, Okolo políčka*), pastvy (*Haj, husičky, haj, Požeň ovečky domů*) a koní (*Náš sedlák má koně*). Písně o řemeslech opěvují, popisují či hodnotí rozmanitá řemesla – např. zednické (*Copak je to všechno platný*), bednářské (*Copak mě, panenka, neznáš*), ševcovské (*Dal já jsem si boty dělat*), kovářské (*Jaké je to hezké*), hornické (*Jaký je to krušný život*), řeznické (*Můj táta byl řezník*) či kuchařské (*Nejlepší je řemeslo kuchařský*). (44, s. 222–303)

Šestnáct zápisů mysliveckých písní ve svých textech pojednává např. o lovu (*Ráno, raníčko*) nebo o pytláctví (*My žilovský pytláci*). Oblíbený je motiv hajného (*Šel hajnej lesem*) nebo myslivce, který je nejčastěji líčen jako objekt lásky či zájmu dívky (*Já bych ráda myslivečka, Nemysli si, myslivečku*). (44, s. 306–325)

Část věnovaná svatebním písním obsahuje šedesát osm zápisů. U některých z nich publikace uvádí označení písní podle toho, při jaké příležitosti byly hrány a zpívány, např. *štrandrle* – rozloučení se svobodou (*Andělské stvoření*), *rouchové* – převoz nevěstiny výbavy do nového domova (*Cinkejte, matičko, Červený podušky*) nebo písně hrané při svatebním veselí (*Já dycky myslívám*). Mezi nejběžnější témata patří loučení s rodiči (*Já se vod vás, má zlatá matičko, Neplačte, matičko*), příprava na svatbu (*Náš kohoutek kokrhá*), svatební obřad (*Na ledeckým kostelíčku, Už mou milou*), vítání nevěsty v novém domově (*Panímámo zlatá*) a ztráta panenství (*Ten věneček zelený, Tu máš, už máš*). (44, s. 328–379)

Padesát jedna textů zápisů obřadních písní a koled tematicky souvisí především s církevním a zemědělským rokem. Z obřadních písní jsou zde uvedeny písně dožínkové (*Eště jednou přes Bory, Jen vy se, sedláku, Už je, vzácný pane*), masopustní (*Masopust držíme*), prosba za déšť (*Ach tatíčku náš laskavý*) či písně pohřební (*Musí símě*). Z koled publikace uvádí velikonoční koledy (*A ty nevěrný Jidáš*), koledy na letnice (*Anička hodná je, Jeltě on Honzíček*), vánoční koledy (*Co jsem se letos natěšil, Hej, koleda*), koledu na Štěpána (*Bukál, bukál*), tříkrálovou koledu (*My tři krále*) a novoroční koledy (*Fanfrnoch, Na novej rok*). U zapsaných koled převažují světská témata. (44, s. 382–453)

Část věnovaná baladám a legendám obsahuje dvacet zápisů plzeňských lidových písní s epickými texty včetně zlidovělých kramářských písní. Mezi nejčastější témata balad patří bezesporu násilné trestné činy, zejména vraždy, jejichž obětí je buď dospělý člověk (*Žala holka, Byl jeden mlynář*) nebo novorozené dítě (*Okolo Dunaje chodila, Ten Šťáhlavskéj pivovárek*). Témata legend jsou duchovní a biblická, texty jsou inspirovány Starým zákonem (např. téma Adama a Evy – *Šel jest Pánbu*) i Novým zákonem (např. písně o Panně Marii – *Byla cesta ušlapaná, Chodila matička*). (44, s. 456–479)

V textech plzeňských lidových písní se odráží běžný život plzeňského, zejména venkovského lidu. Je z nich patrná spjatost lidí s přírodou, ze které čerpali rozmanitá přirovnání:

„*Měla sem milého
jako rozmarýnek,
vzala mně ho voda,
když kvetl barvínek*“ (43, s. 232)

Písně často začínají popisem přírody a pak přecházejí k jádru sdělení:

„*Žilovský louky sou při dolině,
roste tam travička, jen se vine.
Jen se vine, jen se válí,
žilovský mládence každej chválí*“ (43, s. 305)

Lidoví tvůrci dokázali stejný motiv, např. ztrátu panenství, ztvárnit mnoha různými způsoby:

*„Žichlický mládenci,
kde ste koně pásli?
Já ztratila pantle,
kerý ste je našli?*

*My sme je nenašli,
my sme je viděli,
kerak dva fábory
po řece plynuly.*

*Sedla na lodičku
a plakala hořce
červené fábory
dohonit nemůže.“ (43, s. 304)*

*„Sivá holubičko, kdes byla,
sivá holubičko, kdes byla?
Kde si svoje popelavé peří,
kde si svoje popelavé peří,
kdes je ztratila?“ (43, s. 262)*

*„Nedala bych svého věnce zeleného,
kdo mě o něj dynuje.¹²
Musím si ho vážit a co by ho složit,
dyť je to bohatství mé.“ (43, s. 243)*

Texty jsou značně různorodé, zpracovávají velké množství témat a mnohdy se v nich vyskytují jadrné výrazy. Na rozdíl od ostatních regionů jsou mezi plzeňskými lidovými písněmi větší měrou zastoupeny písně veselé, které i neradostnou problematiku pojímají s humorem, nadhledem a notnou dávkou furiantství:

¹² naléhá, žádá

*„Alou, páni muzikanti, vemte svoje inštrumenty,
naštymujte, narychtujte, hrajte zvesela,
abych já byl hodně vesel, že sem o svou milou přišel,
že mě moje znejmilejší opověděla.“¹³*

*Z toho já si nic nedělám, svůj klobouček na stranu dám,
abych se tě, holka, prosil, to neudělám!
Já sem chlapík svobodný, mezi lidmi podobný,
abych se tě, holka, prosil, můžu jít k jiný!“ (43, s. 318)*

Plzeňské nářečí

Nářečí v České republice jsou velmi rozmanitá. Základní dělení rozlišuje česká nářečí v užším slova smyslu, dále pak nářečí hanácká, moravskoslovenská a lašská. Pro česká nářečí je charakteristická dvojhláska *ej* (*hlemejžd', vozejk*), která v průběhu věků nahradila samohlásky *y* a *í*, dvojhláska *ou* (*ouskej, outrata*) místo *ú* a v neposlední řadě samohláska *í* (*píct, mlíko*) v místech, kde se vyskytovalo dlouhé *é*. Moravskoslovenská nářečí se vyznačují tím, že si samohlásky *y*, *í*, *ú*, a *é* ponechala. Pro hanácká nářečí je typické *ó* (*lóka*) v místech, kde se objevovala dvojhláska *ou* a z dvojhlásky *ej* se postupně stalo *é* (*vožék*).

Plzeňské nářečí se řadí do české nářeční skupiny v užším slova smyslu, konkrétně mezi nářečí jihozápadočeská. Patří ke kulturnímu bohatství tohoto regionu stejně jako lidové písně, se kterými je neoddělitelně spjato a v jejichž textech se často vyskytuje. K určení původu písní napomáhal právě dialekt, který byl v mnoha případech jediným vodítkem, ze kterého se dalo vycházet. Některé výrazy či gramatické zvláštnosti však nejsou charakteristické pouze pro *Plzeňsko*, ale pro celé jihozápadní Čechy (v některých případech i pro mnohem širší oblast), což přesné určení původu značně komplikuje. (7, s. 89, 90) (43, s. 164)

Mezi charakteristické rysy plzeňského nářečí patří následující jevy, které lze zaznamenat v zápisech plzeňských lidových písní:

Časté je užívání středního rodu jednotného čísla u přivlastňovacích přídavných jmen bez ohledu na skutečný rod. (8) (39)

¹³ zanechala

„Chceš, Dorničko, chceš má býti?
Chci tě život zachrániti!
Dyž sem nebyla **sládkovo**,
také nebudu **katovo**!“ (44, s. 474)

„Čí jsou to ty koně lysý,
co na nich fábory visí?
Koně ty jsou **sedlákovo**,
fábory jsou **pacholkovo**.“ (44, s. 342)

Tvary *copa*, *jakpa* a *kampa* se v plzeňské lidové mluvě často používají místo obvyklého *copak*, *jak* a *kam*. (39)

„Vojáci milí, **kampa** dete?
Tady si namlouvat nebudete!“ (44, s. 242)

„Praví selka sedláku:
Copa dáme vojáku?
Naší Káču boubelatou,
k tomu fajfku tabáku.“ (43, s. 554)

Mezi rozšířené jevy patří i používání koncovky *om* místo spisovného *ům* nebo *ím* ve 3. pádu množného čísla rodu mužského (*ke košíkářom*, *k sedlákom*). Dále pak koncovka *om* nahrazuje koncovky *ím* nebo *ám* v rodě ženském. (*slepicom*, *husom*). (45) (39)

„Když sme jeli přes Račice,
na kováře volali:
Vstaň, kováři, přibí **koňom** podkovičky,
vstaň, kováři, přibí **koňom** podkovy“. (44, s. 243)

Samohláska *o* se též běžně objevuje místo samohlásky *e* ve slově *něm*, takže slovo zní *ňom*. (39)

„Třeba sem já votrhánek,
já mám přece v ruce žbánek,
v ruce žbánek zelený,
pivíčko v **ňom** červený.“ (43, s. 248)

Tvar příjmení s koncovkou *ojc* je nedílnou součástí inventáře lidových výrazů v oblasti Plzeňska.(31)

„*Bába vlasatá*

pásla housata

*v lese za **Peškojc***

*s Lojzou **Adamojc**,“* (43, s.326)

Pro plzeňské nářečí je dále typické časté zaměňování 3. a 4. pádu. (31)

„*Potom vzala dvě vidlice,*

šťouchala mě převelice:

Víš, co já ti udělám?

*Na svátky **tě** jíst nedám!“* (44, s. 388)

Ve velkém množství plzeňských písní se objevuje dlouhé *í* v prvním pádu množného čísla rodu mužského.

„*V Habrovej sou hezký **chlapcí**,*

mají peněz plný kapsy,

v Dolanech sou ubožátka,

z kapes čouhá syrovátka.“ (44, s. 352)

Mezi další charakteristické rysy plzeňského dialektu patří přidávání souhlásky *ch* ke genitivu rodu mužského (*do sudůch*). *Ch* se přidává i ke slovům v druhém pádu končícím na *í* (*moc kostích, duších*). U vzorů *žena* a *město* se přidává koncovka *ách* (*koukali z voknách, vokoło pěšinkách*). Další zvláštností týkající se výslovnosti v celých jihozápadních Čechách, je mizení samohlásky *i* ve slovech obsahujících *il* (*koupl* místo koupil, *voblí* místo vobilí). (32) (33)

3.6.2 Lidové hudby a nástroje na Plzeňsku

Písně lidové zpěváci většinou interpretovali v tzv. lidovém dvojhlase, tj. terciích a sextách. Charakter plzeňských písní je často dudácký, tedy silně ovlivněný dudáckou hudbou. Smutných, zádumčivých písní v tomto kraji mnoho není, převažují písně veselé, ze kterých vyzařuje optimismus, touha po pozemských radostech a životní síla plzeňského lidu. V téměř každé písni je patrný taneční rytmus. Nejhojněji se vyskytuje třídobé

metrum, protože nejčtenějším lidovým tancem bylo *kolečko* ve tříosminovém taktu. (4, s. 12, 13)

Plzeňsko se řadí do oblasti dudácké muziky, v níž byly hlavním nástrojem dudy, dodávající lidové hudbě charakteristickou barvu. Dalším hudebním uskupením na Plzeňsku byla hudba hudecká, neboli *štrajch*, v níž byly hlavním nástrojem housle. Na sklonku 19. století došlo k ústupu dudáckých hudeb a kapely hudecké začaly pomalu převažovat. Ovšem i ty musely později ustoupit modernějším a hlasitějším hudbám dechovým. (4, s. 25) (44, s. 25, 26)

Základními nástroji, ze kterých sestává lidová dudácká hudba, jsou dudy, housle a od 19. století klarinet laděný v Es. Tomuto seskupení se jinak říká *malá selská muzika*. Ladění dud se v průběhu staletí měnilo, nakonec se v jižních a západních Čechách stabilizovalo na Es dur, kvůli ladění klarinetu. V *malé selské muzice* hrál hlavní melodii klarinet, housle ho doprovázely v lidovém dvojhlasu. Dudák bohatě zdobil první hlas, který hrál společně s klarinetem, jen o oktávu níže. Pro tento typ lidové hudby jsou charakteristické variace hlavního tématu a dudácká prodleva. Hra na dudy se významně podílela na vývoji lidové písně na Plzeňsku, jak z melodického hlediska, tak z interpretačního. Vejvoda uvádí, že i Karla Jaromíra Erbena (1811–1870) zaujala během jeho pobytu na Plzeňsku např. píseň *Jel sedlák vorati*, kterou slyšel v podání místních muzikantů. Jeden ze zpěváků zpíval melodii, další přizvukovali hukotem a napodobovali tak dudy. Čas od času doprovod proložili jucháním, aby docílili podobného zvuku, jako když dudák přefoukne hlavní píšťalu. (4, s. 12) (43, s. 38) (44, s. 13, 20, 21, 22)

Na konci 19. a na začátku 20. století bývala základní sestava malé selské muziky obohacena o klarinet in B, případně ještě o jedny housle a dudy, později i kontrabas. Takovému uskupení se říkalo velká selská muzika. (44, s. 25)

Další typy lidových hudebních uskupení, rozšířených nejen na Plzeňsku, ve kterých jsou hlavním a nepostradatelným nástrojem dudy, definuje František Bonuš následovně:

„1. dudácko-cimbálová (*dudy, housle, klarinet, cimbál*),

2. dudácko-kytarová (*dudy, housle, klarinet, kytara*); kytara zde zastupovala („v malém“) harfu. V tomto složení hrávala např. v 19. století hudba na Sulislavsku.

3. dudácko-hudecká (*dudy, více houslí, basa, klarinet Es a B*).“ (4, s. 26)

Hudeckou kapelu obvykle tvořily tyto nástroje: viola, dvoje housle, C-klarinet, příčná flétna, kontrabas, případně lesní roh a F-trumpeta. (44, s. 26).

Další základní kombinace nástrojů, které se dle Bonuše objevují v hudecké muzice, jsou:

- „1. hudecká muzika s klarinetem a flétnou — housle, viola, basa, klarinet C (D) a flétna;
2. harfová muzika (Klatovsko) — housle, viola, basa, malá harfa (nechanický typ), klarinet;
3. kytarová muzika — housle, viola, basa, klarinet, kytara (nahrazuje harfu) nebo dva klarinety, dvoje housle a kytara;
4. trumpetová muzika — housle, basa, dva klarinety, flétna, trumpeta C.“ (4, s. 26)

O rozkvět hudeckých lidových kapel na konci 19. století se značně zasloužili venkovští kantoři, kteří vyučovali hru na nástroje a se svými žáky běžně tvořili jádra těchto uskupení. Jako příklad typické hudecké kapely z počátku dvacátého století Vejvoda uvádí *Drofovou kapelu* z Lozy na Kralovicku, která působila jak před, tak po první světové válce. Z místních jim nikdo neřekl jinak než *Siroťci*, to kvůli předčasnému úmrtí jejich kapelníka. Kapela hrávala v sestavě: viola, housle, flétna, C-klarinet, buben a trombon nebo křídlovka, dva klarinety v Es a B ladění, dva tromboni, dvě trubky, buben a basa. Když *Siroťci* doprovázeli taneční zábavu, hráli zejména na smyčcové nástroje, a jestliže to situace vyžadovala, dokázali se s bravurou vypořádat i s hudbou dechovou. Způsobilstvo kapely hrát jak dechovou, tak smyčcovou hudbu nebyla již od poloviny 19. století ničím výjimečným, po kapelách se vyžadovala všestrannost a schopnost přizpůsobení se situaci a poptávce. (44, s. 25, 26)

Hudba dechová, ač byla v počátcích přijímána venkovským lidem skepticky, byla po muzikantech vyžadována stále častěji. Někdy se stávalo, že v jedné vesnici vyhrávalo v ten samý večer několik druhů muzik, v jedné hospodě např. pro místní smetánku moderní dechová kapela a v druhé hospodě dudácké trio pro chudší vrstvy obyvatel. Na počátku 20. století hrávala dechová kapela obvykle v obsazení: C-klarinet, F-klarinet, dvě trubky laděné v F, C-křídlovka, baskřídlovka a C-helikon. Do repertoáru dechových hudeb spadaly zvláště pochody a oblíbené tance jako např. polky, mazurky, sousedské a valčíky. (44, s. 27, 28)

Na Plzeňsku také hrávali potulní muzikanti, tedy hudebníci z nemajetných vrstev. Byli ve své podstatě multiinstrumentalisty, neboť byli schopni zahrát na požádání téměř na jakýkoliv nástroj, avšak úroveň jejich výkonů byla značně nevyrovnaná. Tito šumaři často jezdili po světě s různými kočovnými společnostmi, jako byla loutková divadla nebo kolotočářské společnosti. Zajímavé je, že se v 19. století někteří stali skutečnými hudebními profesionály a získali prestižní místa v zahraničí jako členové šlechtických hudebních souborů. (44, s. 28, 29)

Kromě již zmíněných nástrojů, které bývaly součástí dudácké, hudecké, nebo dechové muziky, existovala na Plzeňsku celá řada dalších lidových, ne zcela běžných nástrojů. Mezi samozřejmější nástroje spadající do této kategorie patří *rolnicové kravské zvonce*, *velikonoční řehťačky*, *klapačky* a jiné. Typickým příkladem blánového nástroje je *bukač* neboli *famfrnoch*, hojně využívaný při koledách na sv. Štěpána a na Nový rok, dále *vozemboch* nebo buben, na který původně obecní pastýř vybubnovával signály, ale později se rozšířil i mezi lid. Mezi dechové nástroje se řadí různé *pastýřské trouby* – trouby z lastur, volské a kravské rohy nebo trouby hliněné. V 18. století byl na Plzeňsku zaznamenán výskyt přirozených lesních rohů využívaných především pro doprovod pohřebních obřadů. Ze strunných nástrojů je možné zmínit *niněru*, *trumšajt*, *cimbál*, *kytaru* nebo *háčkovou harfu*. Taneční příležitosti menšího rozsahu často doprovázel hudebník na *měchovou harmoniku*, která se těšila velké oblibě díky snadné přemístitelnosti a výraznému harmonickému zvuku, který dokázal obstojně konkurovat zvuku dudácké kapely. (44, s. 29, 30, 31)

3.6.3 Plzeňské lidové tance

Výstižnou charakteristiku plzeňských lidových tanců lze nalézt v publikaci *Tance, písně a hudba plzeňského kraje* od Františka Bonuše: „*Taneční styl v jihozápadních Čechách můžeme všeobecně charakterizovat jako styl „vod zemí“, – tzn. že je skočný, rázný – projevuje se v něm touha „co možná nejvíce se vznášet nad zemí“. Není těžkopádný, nýbrž neobyčejně lehký, volný, svižný, jikrný. Není to však jen laciné a neuspořádané vybíjení překypující energie, nýbrž temperament a touha po živém, volném a radostném pohybu jsou zde převedeny do vybraných a esteticky působivých figur a gest, které jsou přísně vázány na dudáckou hudbu; tato je pak formuje dále a dodává jim především oné pověstné lehkosti, pružnosti a svižnosti.*“ (4, s. 45) Na Plzeňsku převažovaly tance *točivé*, zvané *kolečko* či *do kolečka*. Jejich charakteristickými znaky bylo víření páru

na místě a ustálené, především mužské figury (výskoky, vyzdvihování taneční partnerky do vzduchu, podupávání a tleskání). *Kolečka* měla nejčastěji třídobé, později i dvoudobé metrum a svižné tempo. Tančila se na mnoho různých nápěvů, na které připadal ještě větší počet textů. Typickým znakem bylo střídání netanečního předzpěvu a meziher, většinou v provedení malé selské muziky, tedy dud, klarinetu a houslí. (4, s. 38) (44, s. 33, 34)

Učitel Emanuel Jaňour z Rokycanska (1873–1944) zaznamenal v rámci příprav na pražskou *Národopisnou výstavu československou* několik nápěvů k tanci v třídobém metru zvaném *dudácká do kola* – *Na Kamejckej louce, když jsem trávu sík* a *Já dycky myslívám, jaký to bude*. Uvedl, že písně měly mnoho slok a chasa na ně tančila v kruhu dokola za doprovodu dud. Jaroslav Bradáč (1876–1938) zaznamenal několik písní taktéž ve třídobém metru, na které se tančival tanec zvaný *do kolečka*. Bradáč poznamenal k pohybovému provedení, že se tanečník za zpěvu sám točil dokola. Typ *kolečka* zvaného *žinkovské* popsal sběratel Jiří Pomahač (1904–1981). Dle Pomahače *žinkovské kolečko* začínaly dívky tancem v kruhu, držíce se za lokty. Po signálu muzikantů se přidali i chlapci a začal párový kolový tanec. Pomahač zapsal i některé písně, na které se *žinkovské kolečko* tančilo – *Žinkovský políčko, to je na stráni*, nebo *Na našom houvárci petrklíč kvete*. Folklorista František Bonuš (1919–1999) popsal ve své publikaci *Tance, písně a hudba plzeňského kraje* sulislavskou variantu tance *do kolečka*, která se od ostatních lišila tanečním provedením určitých prvků. Bonuš k němu uvedl dvě písně – *Mně můj chlapec vzkázal* a *Až budou lovit sulislavský rybníček*. Několik popěveků plzeňského *kolečka* se podařilo zachytit i sběrateli lidových písní Zdeňku Bláhovi (*1929). Bohužel k záznamům nepřipojil žádné poznámky o tanečním provedení. (44, s. 33, 34, 35, 36)

V první polovině 19. století byl venkov silně ovlivňován městskou kulturou. Lid začal preferovat modernější, celoevropsky rozšířené *tance s pevnou vnitřní vazbou* jako *valčík*, *kvapík* či *polku* a staré tance pomalu upadaly v zapomnění. Na Plzeňsku převládla hudba hudecká a dechová a točivé tance, spjaté s dudáckou muzikou, začaly mizet z tanečního repertoáru. Na Sulislavsku a Žinkovsku se však jejich obliba udržela až do poloviny 20. století, především v rámci svatebních obřadů.

Tance s pevnou vnitřní vazbou se vyznačují výraznou rytmikou, dynamikou, neměnným tempem a pestrostí jak po taneční, tak hudební stránce. Taneční provedení těchto tanců je úzce provázáno s konkrétním tanečním nápěvem. Někdy bývaly součástí

pevné struktury taneční písně i mezihry a dohry, během kterých měli tanečníci i hudebníci možnost prokázat své improvizální schopnosti. (44, s. 36, 37)

Protože folklorní sběratelé na Plzeňsku většinou zaznamenávali pouze písně, dochovalo se velmi málo detailních popisů tanců z hlediska pohybového. Představu o tanečním provedení lze ovšem získat i ze zápisů pořizovaných v jižních a východních Čechách, na Berounsku, Domažlicku a Rakovnicku, protože se tance s pevnou vnitřní vazbou v těchto oblastech tančily téměř identicky. Mezi tance tohoto druhu lze zahrnout *špacírky* (*Na hoře ve dvoře u sedláka*), *skákovou* (*Červená růžičko, proč se nerozvíjíš*), *dupák* (*Nevdávej se, má panenko, až ti bude sto let*) nebo *mazurku* (*Koupil pekař v Plzni boty*). (44, s. 38, 39, 40)

Díky sběratelům Jaroslavu Bradáčovi (1876–1938) a Hynkovi Pallovi (1837–1896) vešla ve známost plzeňská regionální podoba tance *hulán*: „*Na první a poslední dobu v taktu se vždy na noze poskočí, a to jednou na pravé, jednou na levé (jako hopla valčík). První čtyři takty tančí spolu pán s tanečnicí, tlesknou, pustí se a tančí čtyři takty každý sám, pak zase tlesknou a tančí opět spolu.*“ Velmi rozšířený byl na Plzeňsku zlidovělý tanec *sousedská* (*Andulko z Koterova*) a také tance *furiant* a *rejdvák*. Populární zde byla také *polka*, svižný tanec v dvoudobém metru. Polky komponoval i slavný český skladatel Bedřich Smetana (1824–1884), který v Plzni strávil svá studentská léta. Dále se na Plzeňsku těšily oblibě *motáky*, *okročáky*, *skočné*, *minety*, *valčíky* a mnoho dalších tanců. (44, s. 37–45)

4 Udržování kulturního dědictví

Plzeňsko je všeobecně vnímáno jako jeden z nejzpečnějších regionů v Čechách. Ačkoliv plzeňská lidová hudba nežije již přes dvě staletí ve svém přirozeném prostředí, je vnímána jako národní dědictví, kterého je třeba si vážit a udržovat. Nejrozsáhlejší sbírky plzeňského hudebního folkloru nashromáždili Jaroslav Bradáč (1876–1938), Bohuslav Vyhlídka (1902–1979), Jiří Pomahač (1904–1981), Vojtěch Pomahač (1874–1958), Oldřich Blecha (1892–1951) a Zdeněk Bláha (*1929). (43, s. 11, 21)

Nejvíce plzeňských lidových písní se dochovalo v podobě, jakou měly v 19. století. V této formě se staly základem historického studia české hudební kultury na Plzeňsku. Předtím, než vesnice začali navštěvovat obrozenečtí sběratelé lidových písní a slovesnosti, místní lid se již zasloužil o vznik prvních rukopisných zpěvníků. Jejich autory byli především učitelé, mimořádně i duchovní. S rozšířením hudebního vzdělání a gramotnosti mezi širší vrstvy začalo autorů zpěvníků přibývat i z řad venkovských lidových zpěváků, muzikantů a *písmáků*. Jako příklad zpěvníků, které jsou uloženy v regionálních archivech, lze uvést rukopis z majetku Vojtěcha Chudáčka z Druztové nebo zpěvníky Karla Dominika Vltavského z Rokycan z roku 1859. Od poloviny 19. století se těšily velké oblibě tisky kramářských písní. Čtyřicet pět špalíčků těchto písní a přes jeden tisíc pět set samostatných tisků se dnes nachází v archivu *Národopisného muzea Plzeňska*. Mnoho kramářských písní zlidovělo a jejich varianty byly následně zaznamenány v oblastních sbírkách lidových písní. (43, s. 22, 24)

4.1 Národopisné sběratelské akce

Mezi nejvýznamnější prameny lidového kulturního dědictví z oblasti Plzeňska patří lidové písně a texty, které byly nashromážděny během monumentálních organizovaných sběratelských akcí, jako byla například *guberniální sběratelská akce* z roku 1819, *Národopisná výstava československá*, která proběhla v roce 1895, nebo akce *Lidové písně v Rakousku* (1904–1914).

Sběrem nápěvů a textů na venkově v rámci *guberniálního sběru* byli pověřeni duchovní a učitelé. Korektury a utřídění sebraného materiálu z Plzně provedl Bedřich Diviš Weber (1766–1842), tehdejší ředitel Pražské konzervatoře. Písně z Plzeňska sebrané během této akce se objevily v *Kolovratském rukopisu*, v němž Weber v roce 1823 představil vybraný vzorek lidových písní ze všech oblastí české země. Další vydal se svým

přítelem Janem Ritterem z Rittesbergu (1780–1841) ve sbírce *České národní písně* roku 1825 a některé byly vydány dalším Weberovým přítelem, Tomášem Antonínem Kunzem, ve sbírce zvané *České národní zpěvy a tance*. (43, s. 33)

Národopisná výstava československá, jejímž iniciátorem byl František Adolf Šubert (1849–1915), probíhala roku 1895 v pražské Stromovce od poloviny května do října. K nejzajímavějším exponátům reprezentujícím Plzeňsko patřila světnice venkovského obydlí. Dokonale zhotovené a tlampačem ozvučené figuríny zde představovaly výjev, který zobrazoval plzeňského mladíka na námluvách. Doprovodných programů a koncertů se během výstavy účastnilo mnoho lidových muzikantů z Plzeňska. (43, s. 51, 56)

Mezi významné osobnosti, které se zasloužily o přípravu a organizaci prezentace Plzeňska na *Národopisné výstavě československé*, patřil i hudební skladatel Hynek Palla (1837–1896), který svým působením značně přispěl k rozvoji kultury na Plzeňsku. Byl zakladatelem zdejšího filharmonického spolku, kde působil jako dirigent a po deset let zastával funkci sbormistra v plzeňském *Hlaholu*. Hynek Palla se také zabýval sběrem plzeňských lidových písní, ze kterých se však do dnešní doby dochoval pouze zlomek. (43, s. 60, 61)

V rámci příprav na *Národopisnou výstavu československou* byli v různých oblastech osloveni místní odborníci na projevy lidové kultury, zejména učitelé, s žádostí o vyplnění rozsáhlého dotazníku s názvem *Tazatel pro sběratele národopisného materiálu*. Odpovědi na dotazník patří k nejbohatším zdrojům folklorního materiálu v Čechách. Z oblasti Plzeňska se dochoval soubor rukopisů, které obsahují kromě barvitého vykreslení lidových zábav, popisů lidové architektury, obyčejů a obřadů, také třicet tři zápisů lidových písní pořázených na Kralovicku. O zápisy se zasloužili místní učitelé Václav Nedbal z Plas, Rudolf Wácha z Kaznějova, Jiří Lukeš z Koryt, Jan Dyk z Kralovic, J. Polák a Mancl z Hvozdu. Dokument je uložen v archivu národopisného oddělení v Národním muzeu v Praze. Nejdetailnější a tedy nejhodnotnější rukopisem je rukopis učitele Františka Rádla uložený v Národopisném muzeu Plzeňska s názvem *Odpověď národopisného materiálu v obci Dejšinské* obsahující mj. více než padesát lidových písní. (43, s. 62, 63, 64)

Na konci 19. a začátkem 20. století vzniklo mnoho dalších sbírek, které nějakým způsobem souvisely, nebo byly inspirovány *Národopisnou výstavou československou*. Zaníceným sběratelem plzeňského folkloru byl kupříkladu učitel Josef Chudáček (1883–

1944), jehož rukopisná sbírka lidových písní z Plzeňska se dnes nachází v Archivu města Plzně. Jeho bratr Václav (1885–1961), který působil jako učitel v Chrástu u Plzně, zaznamenával dětská říkadla a lidové písně. Jeho sbírka sestávající z devatenácti chrásteckých písní je uložena v Národopisném muzeu Plzeňska. Učitel Josef Hylák (1892–1919), který působil Němčovicích a Radnicích, je autorem rozsáhlého díla s názvem *Příspěvky k národopisu*, jehož součástí je i rukopis obsahující téměř devadesát plzeňských lidových písní, jenž byl vystaven na *Národopisné výstavě československé*. Vyjma lidových písní Hylákova práce obsahuje záznamy lidových zvyků, dětských her či pověr. Dalšími autory, jejichž rukopisné sbírky vznikly v souvislosti s národopisnou výstavou, byli i učitelé z Rokycan, Martin Kozák (1861–1924) a Emanuel Jaňour (1873–1944). (43, s. 66, 71)

Zaznamenáváním plzeňských lidových písní se rovněž zabýval i skladatel a hudební pedagog, Josef Bartovský (1884–1964), jehož některá díla čerpají inspiraci z plzeňské lidové hudby – např. sbory *Písně z Plzeňska* nebo *Rokycanské polky*. Další významnou osobností, kterou je třeba zmínit v souvislosti se sběrem plzeňského folkloru, je spisovatelka a učitelka, Amalie Kožmínová (1876–1951), vzdělaná žena s láskou k lidové kultuře. S Renatou Tyršovou (1854–1937) vypracovala rozsáhlé národopisné dílo *Svéráz zemí československých*, dokumentovala plzeňské lidové obyčeje a zaznamenala podobu starého lidového oděvu, čímž poskytla podklady pro další odborné studie zabývající se plzeňskou svatbou, krojem, dožínkami atd. (43, s. 74, 79)

Přestože na konci 19. a na začátku 20. století souvisela většina sběratelských akcí se snahou o emancipaci národa, docházelo i k akcím centrálně řízeným z Rakouska. Téměř sto let po uskutečnění *guberniální sběratelské akce* byl uskutečněn projekt s názvem *Lidová píseň v Rakousku*. Prvotní pohnutkou pro tuto sběratelskou akci byl úmysl vídeňské Univerzální edice vydat reprezentativní výběr písní všech zemí Rakouska-Uherska s německými překlady. Akce trvala od roku 1904 do roku 1914 a organizaci sběru materiálu měly na starosti zemské pracovní výbory. Český výbor vedený profesorem Otakarem Hostinským (1847–1910) sídlil v Praze. Během tohoto období se v Čechách podařilo nashromáždit obrovské množství písní a akce *Lidová píseň v Rakousku* se stala inspirací pro další sběr a bádání i pro následující generace. Tehdejší archiv *Pracovního výboru pro českou lidovou píseň* dnes tvoří jádro hudebně-folklorní rukopisné sbírky Etnologického ústavu AV ČR v Praze. (43, s. 83, 84, 86)

Nejrozsáhlejší rukopisný soubor z oblasti Plzeňska pořízený v rámci akce *Lidová píseň v Rakousku* sestavil Jaroslav Bradáč (1876–1938). Bradáč pocházel z hudebně založené rodiny a působil jako pedagog, publicista a hudební skladatel. Je autorem zejména vokálních a komorních skladeb, v jeho dílech je patrná inspirace lidovou hudbou. Během akce *Lidová píseň v Rakousku* úzce spolupracoval s pražským Pracovním výborem. Bradáč inicioval vydání stovky plzeňských lidových písní s vlastním klavírním doprovodem v publikacích *Plzeňské písně* a *Sulislavské zpěvy*. (43, s. 90, 94, 99)

Další zápisy lidových písní Plzeňska z této doby pořizovali zejména učitelé, např. František Homolka (1885–1933) nebo Josef Aul (1870–1960) či místní studenti, jejichž příspěvky jsou ovšem skromnějšího charakteru. (43, s. 100, 101, 102)

4.2 Sběratelé lidových písní a další významné osobnosti se vztahem k Plzeňsku

Mezi nejstarší sbírky lidových písní z Plzeňska patří sbírka Jana Jeníka rytíře z Bratřic (1756–1845) sestávající z více než šesti set textů sepsaná v letech 1810–1838. (43, s. 31)

Kromě osobností, které byly zmíněny výše v souvislosti s centrálními národopisnými sběratelskými akcemi, se o zachování lidových písní Plzeňska zasloužili i další sběratelé. V polovině 19. století se věnoval sběru plzeňských lidových písní např. Karel Jaromír Erben. Zaznamenal je již ve své první sbírce s názvem *Písně národní v Čechách I-III* (1841–1845). Třicet z těchto zachycených písní se objevuje v albu klavírních úprav Jana Pavla Martinovského (1808–1873) s názvem *Nápěvy písní národních v Čechách I-V*. Pátrání po plzeňských lidových písních Erben zasvětil zejména rok 1846, kdy na žádost pražského *Vlasteneckého muzea* cestoval po venkovských archivech. V Erbenově sbírce *Prostonárodní české písně a říkadla* se objevilo celkem sedmdesát devět písní z tohoto regionu. Většinou se jednalo o písně taneční, ale také písně vojenské, milostné, svatební, žertovné a pijácké. Erbenovi při jeho sběratelské činnosti významně pomáhal Jakub Škarda (1828–1894), rodák z Plzeňska. Škarda přispíval do *Pražských novin* národopisnými články, které byly souborně vydány pod názvem *Svatební obyčeje z okolí Plzeňského*. Publikace také mj. obsahuje třicet dva textů lidových písní. (43, s. 33, 36, 38, 40)

Další osobností 19. století, kterou je třeba zmínit v souvislosti s lidovou písní na Plzeňsku, je František Jaroslav Vacek Kamenický (1806–1869), autor básnické sbírky *Písňe v národním českém duchu*, z nichž bylo mnoho zhudebněno Josefem Vorlem, Josefem Vašákem a Hermanem Skřivanem. Tyto písňe byly mezi lidem oblíbeny a velmi brzy zlidověly. Jako příklad lze uvést jednu z nejznámějších písní *U panského dvora*. (43, s. 42)

I ve 20. století mnoho osobností pokračovalo ve sběru a zaznamenávání lidových písní Plzeňska. Etnologický ústav AV ČR vděčí za velmi cenný a početný soubor lidových písní učiteli a sběrateli lidových písní, Bohuslavu Vyhlídkovi (1902–1979). Vyhlídka spolupracoval s ředitelem Státního ústavu pro lidovou píseň, Jiřím Horákem (1884–1975), kterému na žádost poskytl svou sbírku lidových písní zaznamenaných v Oseku na Rokycansku či ve dnes již neexistujících vsích v Brdech, jako Přední a Zadní Záběhlá. Tímto jejich spolupráce neskončila, Vyhlídka pokračoval v zaznamenávání lidových písní, které pravidelně posílal Horákovi až do roku 1950. Dalšími oblastmi Vyhlídkova sběratelského zájmu byla také lidová říkadla, pověry, dialektologie či léčitelství. Sbírkou Bohuslava Vyhlídky je po Bradáčově sbírce největší sbírkou lidových písní z oblasti Plzeňska. (43, s. 110, 111)

Významným historikem a publicistou, který se věnoval oblasti Plzeňska, byl Ladislav Lábek (1882–1970). Lábek byl jedním ze zakladatelů *Národopisného muzea Plzeňska* a stal se jeho prvním ředitelem. Ve svých studiích a publikacích z dvacátých a třicátých let minulého století *Plzeňská svatba*, *Národopisný popis Plzeňska*, *Blovicka i sousedních oblastí*, *Stručný národopisný popis Plzeňska a západních Čech vůbec*, *Masopust na Plzeňsku*, *Zvykosloví Plzeňska a přilehlých oblastí* a *O sběratelské praxi národopisné* zaznamenal cenné informace z oblasti souvisejících s hudebním folklorem. (43, s. 118, 120)

Známý pedagog, etnochoreolog a sběratel František Bonuš (1919–1999) zaměřil svou pozornost rovněž na oblast Plzeňska. Věnoval se sběratelské činnosti, jejíž výsledky využil ve své pedagogické a umělecké činnosti a při spolupráci s řadou folklorních souborů a festivalů. Jeho publikace *Tance, písňe a hudba plzeňského kraje* byla využita jako jeden z důležitých zdrojů pro tuto bakalářskou práci. (3)

Další výraznou osobností, jejíž snahy přispěly k zachování kulturního dědictví Plzeňska, byla Marie Ulčová (1925–1998), která se během svého života zabývala

publicistikou, etnografií a sběrem hudebního folkloru. Ulčová zahájila své působení v Národopisném muzeu Plzeňska, dálkově vystudovala národopis na pražské filosofické fakultě a v šedesátých letech získala post vedoucí národopisného oddělení v Západočeském muzeu. Její odborné publikace jsou zaměřeny především na historii a kulturu měst i venkova na Plzeňsku, lidové zvyky, šperky a oděvy. (43, s. 132, 133)

Neméně významnou osobností Plzeňska byl učitel Karel Rodina (1884–1969), který působil i jako varhaník v kostele na Jiráskově náměstí v Plzni. Předmětem Rodinova zájmu byl sběr lidových písní, historie Plzeňska, vlastivěda a dialektologie. Jeho životním dílem je rukopis *Dialektologie Plzeňska*, který věnoval Československé akademii věd. Jeho vášeň pro plzeňské nářečí však poškodila autenticitu sebraných písní, neboť ve snaze opět zavést dialektové výrazy Rodina neváhal zasahovat do originálních textů a upravovat je. (43, s. 134, 135)

Oldřich Blecha (1892–1951) byl významným plzeňským skladatelem, sběratelem lidových písní a pedagogem. Jeho rukopisná sbírka obsahuje přes tři sta lidových písní z oblasti Plzeňska. Sto padesát písní Blecha obohatil o prosté, ale velmi povedené klavírní doprovody, některé dokonce upravil pro dětské, mužské, nebo ženské sbory. Sběru hudebního folkloru se věnoval zejména v průběhu druhé světové války, část drahocenného materiálu mu naneštěstí zabavilo gestapo při domovní prohlídce. V roce 1949 Blecha vydal publikaci *Zpěvy Plzeňska, I – III*, která obsahovala třicet plzeňských lidových písní s klavírním doprovodem. S nástupem komunismu se z něho stal přesvědčený straník, komponoval budovatelské písně a zaníceně podporoval komunistický režim. (43, s. 136, 137, 138, 139)

Část materiálu shromážděného Oldřichem Blechou a Jaroslavem Bradáčem použil ve své dvojdílné sbírce *Zpěvy Plzeňska I – II* Václav Lukáš (1908–1986), jeden ze zakládajících členů plzeňského rozhlasového orchestru, který působil jako hudební pedagog. Publikace zahrnují čtyřicet jedna plzeňských lidových písní upravených pro sbor s houslovým doprovodem. (43, s. 160, 161)

Jedním z nejceněnějších rukopisných souborů lidových písní na Plzeňsku je sbírka bratrů Vojtěcha (1874–1958) a Jiřího (1904–1981) Pomahačových, kteří působili jako učitelé. Kromě čtyř set sedmdesáti lidových písní jejich sbírka obsahuje popisy hudebních a tanečních událostí, tanců, staré fotografie a nejrozdílnější doklady o podobě lidové kultury

na Žinkovsku. Dnes jsou tyto dokumenty uloženy ve Vlastivědné sbírce při Obecním úřadu v Žinkovech. (43, s. 148)

Osobností zásadního významu, která zasvětila celý život plzeňskému hudebnímu folkloru, je současný hudební skladatel, sběratel lidových písní, publicista a rozhlasový redaktor Zdeněk Bláha (*1929). Narodil se v Horní Bříze do muzikantské rodiny, vystudoval obchodní školu v Plzni a po skončení války pracoval jako pokladník. Od roku 1955 působil jako folklorní redaktor plzeňského rozhlasu, kde pracoval také jako dramaturg, hudební režisér a dirigent, čímž propojoval svou uměleckou, publicistickou i sběratelskou činnost. Při zaměstnání vystudoval harmonii, instrumentaci a hru na dudy. V plzeňském rozhlasovém studiu i v terénu se zasloužil o zaznamenání mizejících lidových hudebních tradic a repertoáru odcházejících lidových zpěváků. Zároveň průběžně sledoval a zaznamenával tvorbu místních folklorních souborů. Plzeňský rozhlas Bláhovi vděčí za bezmála tři tisíce nahrávek lidových písní, které vešly do povědomí lidí díky populárním rozhlasovým pořadům jako *Špalíček lidových písní* či *Hrají a zpívají Plzeňáci*. Kromě toho, že Bláha spolupracuje s rozhlasovým *Plzeňským lidovým souborem*, působí i v souboru *Úsměv z Horní Břízy*, který v roce 1958 založil a v *Konrádyho dudácké muzice* z Domažlic, která od roku 1955 reprezentuje chodský hudební folklor. Bláhova rukopisná sbírka obsahuje více než pět set lidových písní z oblasti Plzeňska, Kralovicka, Žinkovska, Klatovska, Plaska, Chodska a Přešticka.

Z jeho rozsáhlé diskografie lze jmenovat např. *Hrají a zpívají Plzeňáci* (1972), *Jaromír Horák zpívá lidové písně* (1972), *Tradice a přítomnost české lidové hudby* (1983), *Kapela Úsměv hraje lidové písně ze západních Čech* (1996), *Chvála českých dud* (2000) a *Písně plzeňských severanů* (2010).

Z Bláhových nejnovějších publikací lze zmínit *Dudácké noty* (2004) doplněné o audio přílohu či několik souborů tanečních instrumentálních melodií a písní, které sám sesbíral v terénu a vydal vlastním nákladem: *Úsměvné a láskyplné písničky plzeňských severanů* (2003), *Vánoční písně z jihozápadních Čech* (2007) nebo *Sřápaté a hambaté písničky* (2009). (43, s. 154, 155, 156, 157)

Na závěr této kapitoly nelze opomenout osobnost, která má hlavní zásluhu na aktuálním udržování kulturního dědictví Plzeňska a aktivně se na něm podílí. Je jí Zdeněk Vejvoda (*1975), autor výpravných publikací *Plzeňsko v lidové písni Antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století I a II*, které byly využity jako

stěžejní zdroj při tvorbě této bakalářské práce. Z jeho další publikační činnosti lze zmínit např. monografii *Plzeňská věž převyšuje kopce* (2009) nebo *K Rokycanům cesta zlatá* (2011). Od roku 2001 působí v Etnologickém ústavu AV ČR v Praze a je uměleckým vedoucím folklorních souborů, choreografem a upravovatelem lidových písní. Dále je autorem cyklů etnomuzikologicky zaměřených koncertů pro základní školy, organizátorem seminářů, přednášek a soutěžních přehlídek. (44, s. 628)

4.3 Folklorní soubory na Plzeňsku

V plzeňském regionu působí řada folklorních¹⁴ souborů, které se svým repertoárem zaměřují na místní lidové písně a tance a v rámci svých vystoupení s nimi seznamují širokou veřejnost. Většina souborů orientuje svou pozornost na děti i mládež a zakládá tzv. *přípravky* a vede dětské soubory, které jsou zdrojem budoucích tanečníků a hudebníků pro hlavní těleso. Díky těmto seskupením zůstává plzeňská lidová hudba stále živá.

Mezi nejznámější folklorní soubory z Plzeňska patří následující:

Jiskra

Soubor písní a tanců *Jiskra*, který působí v Plzni, byl založen v roce 1958. Má hudební, pěveckou a taneční složku a jeho repertoár tvoří lidové písně, které čerpá z národopisných sbírek Plzeňska, Chodska a Žinkovska. Vychází z původní dudácké a *štrajchové*¹⁵ muziky a hudební a taneční pásma jsou inspirována tradičními zvyky a obřady. Spolupracuje s Českým rozhlasem Plzeň a od roku 2007 je jedním z organizátorů *Mezinárodního folklorního festivalu Plzeň*. Vedoucím souboru je Miroslav Škarda, vedoucím muziky Miroslav Šimandl ml. a vedoucím taneční složky Mgr. Hana Touchová. (14)

Jiskřička

Dětský soubor písní a tanců *Jiskřička* vznikl v roce 1982 se záměrem získat zdroj tanečníků pro soubor *Jiskra*. V roce 1986 byl původně taneční soubor rozšířen o dětskou lidovou muziku. Repertoár je zaměřen na dětský folklor jihozápadních Čech, především z oblasti Plzeňska, Žinkovska a Chodska. V současné době má soubor přípravku a dvě taneční složky pro děti od pěti do šestnácti let. Zúčastňuje se mnoha folklorních slavností a festivalů v České republice i v zahraničí. Vedoucí souboru je Jana Bísková. (15)

¹⁴ Folklor – hudební, taneční, slovesné a dramatické projevy lidové kultury. Folklorismus – využití folkloru v nepůvodních podmínkách. Přestože by z tohoto pohledu mělo být na současné soubory a festivaly lidové hudby pohlíženo jako na folkloristické, v práci jsou ponechána zažitá spojení „folklorní soubory“ a „folklorní festivaly“.

¹⁵ hudba hudecká, kde jsou hlavním nástrojem housle

Mladina

Plzeňský lidový soubor písní a tanců *Mladina* byl založen v roce 1954 a do roku 1994 působil pod svým původním názvem *Soubor písní a tanců Škoda Plzeň*. Svůj repertoár čerpá především z oblasti jihozápadních Čech a spolupracuje s předními choreografy a hudebními autory, např. s Jaroslavem Krčkem, Josefem Krčkem, Josefem Fialou, Jaroslavou Smolovou, Libuší Hynkovou či Milošem Vršeckým. Pásma písní a tanců jsou vždy zaměřeny na určitou národopisnou oblast s cílem co nejvěrněji rekonstruovat místní tance a lidové zvyky, obyčeje, slavnosti (posvícení, svatba, tancovačka apod.) či historické události. Velký důraz je kladen na autenticitu a vizuální stránku vystoupení. Členové souboru hrají a tančí v různých lidových krojích – v domažlickém, postřekovském, doudlebském, plzeňském, poličském i táborském kozáckém. Oblasti Plzeňska soubor aktuálně věnuje dvě pásma písní a tanců – pásmo *Plzeňská šenkýřka* (které opěvuje pivo a představuje plzeňské kroje, polku a typickou plzeňskou zábavu) a *Plzeňské posvícení* (které zobrazuje typické plzeňské posvícení a tancovačku a představuje písně inspirované krásnými dívkami, dobrým jídlem a pivem). Organizačním vedoucím souboru je Martin Šefl, uměleckým vedoucím Libor Hnát a vedoucím muziky Jan Voves. (23) (24)

Mladinka

Dětský folklorní soubor *Mladinka* (dříve *Škodováček*), vznikl v roce 1986 s cílem vychovat mladé hudebníky zpěváky a tanečníky pro soubor *Mladina*. Program souboru tvoří pásma písní a tanců ze západních a jižních Čech. Tance doprovází vlastní dětská lidová muzika s typickými lidovými nástroji. *Mladinka* soustřeďuje přibližně třicet dětí od pěti do osmnácti let. Část souboru s názvem *Mladinečka* připravuje děti od čtyř do sedmi let. Soubor vede Linda Bursová spolu s Martinem Šeflem, vedoucím muziky je Jaroslava Smolová. (25)

Rokytky

Původní rokycanský folklorní soubor byl založen v roce 1967 Boženou Auterskou jako taneční skupina. V roce 1971 ji doplnila lidová muzika vedená Františkem Hyndrákem. Název *Rokytky* soubor přijal v roce 1989. Členové současné *Rokytky* působili jako děti v souboru *Rokytička*, založeném Boženou Auterskou v roce 1991. Od roku 1993 soubor doprovází *Dudácká lidová muzika Rokytky* pod vedením Jany Nejdlové. Program

souboru tvoří tradiční tance rokycanského regionu s přesahy na Chodsko, Kralovicko a jihočeská Blata. Soubor usiluje o uchování kulturního dědictví dřívějších generací včetně starobylých zvyků. Zúčastňuje se řady významných kulturních akcí v České republice i v zahraničí a v Rokycanech každoročně pořádá vánoční vystoupení *Koleda, koleda* a *Staročeský bál*. Vedoucím souboru je Ivana Šiková. (34) (35)

Rokytička

Původní dětský folklorní soubor založený Boženou Auterskou působil v Rokycanech od roku 1967. *Rokytička* vznikla v roce 1991, aktuálně ji tvoří skupina dětí předškolního a raně školního věku. Repertoár souboru tvoří zejména zpracování dětských tanečních a pohybových her z regionu. Soubor vedou Kristina Mášová, Jana Petříčková a Bára Cajthamlová. (34)

Sluníčko

Rokycanský dětský folklorní soubor, který od roku 1981 vystupuje pod názvem *Sluníčko*, je pokračovatelem dětského *folklorního souboru při Domě dětí a mládeže v Rokycanech*, který založila paní Božena Auterská v roce 1967. Aktuálně jej tvoří třicet tanečnicků ve věku od deseti do patnácti let. Soubor se zaměřuje na hudební a taneční folklor jihozápadních Čech a Rokycanska a formou jevištních vystoupení zpracovává národopisné materiály. Soubor doprovází *Malá lidová muzika Rokytka* vedená Zdeňkem Vejvodou. Vedoucími souboru jsou Jana Frühaufová a Zdeněk Vejvoda. (37)

Úsměv

Folklorní soubor *Úsměv* z Horní Břízy na Plzeňsku byl založen v roce 1958 místním rodákem a redaktorem Českého rozhlasu Plzeň, Zdeňkem Bláhou. Zaměřuje se především na interpretaci lidových písní a tanců z oblasti Plzeňska, Kralovicka, Plaska, Dolnobělska a okolí Horní Břízy. Při tvorbě repertoáru preferuje optimistické, vtipné písně a tance plné živelnosti.

Hudebníci souboru *Úsměv* jsou většinou absolventi plzeňské konzervatoře. Instrumentář souboru je tvořen klasickými nástroji *štrajchových* a *dudáckých* muzik z jihozápadních Čech – dva B-klarineti, dudy, smyčce, drobné bicí nástroje a dále některé tradiční nástroje, např. famfrnoch, vozembouch či niněra. Osobitý styl kapely je charakteristický barevnou instrumentací, veselím, dobrou pohodou a dobrosrdečným humorem. Kapela se svými sólisty nahrála přes tři sta snímků pro Český rozhlas,

v minulosti působila např. ve známém pořadu *Hrají a zpívají Plzeňáci*. Natočila čtyři gramofonové desky, čtyři CD a podílela se na nahrávkách dalších deseti alb.

Taneční repertoár soubor vybírá z tradičních tanců oblastí Plzeňska, Plaska, Dolnobělska, a Kralovicka. Každý tanec tvoří ucelený obraz či příběh se srozumitelnou dějovou linií. I zde je charakteristickým rysem úsměvný, laskavý humor.

K Folklornímu souboru *Úsměv* patří také *taneční příprava* pro děti a mládež od deseti do osmnácti let, do které se však mohou hlásit i mladí dospělí do dvaceti pěti let. Uměleckým vedoucím souboru je Zdeněk Bláha. (40)

4.4 Folklorní festivaly na Plzeňsku

Folklorní festivaly jsou slavnostními přehlídkami, na kterých mohou folklorní soubory předvést své umělecké výkony a seznámit s nimi širokou veřejnost. Na Plzeňsku se každoročně koná *Mezinárodní folklorní festival Plzeň* a *Mezinárodní folklorní festival Česká náves – Dýšina*.

Mezinárodní folklorní festival Plzeň

Mezinárodní folklorní festival Plzeň se od roku 1997 každoročně koná v červnu v historickém centru Plzně. Pravidelně se jej zúčastňuje kolem dvaceti tuzemských i zahraničních folklorních souborů včetně dětských. Festival má neopakovatelnou atmosféru, která láká velké množství diváků. Stovky účinkujících v lidových krojích zde předvádějí lidové tance a písně ze svého repertoáru. V rámci festivalu probíhá také staročeský jarmark, ukázky lidových řemesel a gastronomie, slavnostní krojovaný průvod městem, kreslířská soutěž pro děti *Lidové tradice očima dětí* a další doprovodné programy. Součástí festivalu jsou také *Malé folklorní slavnosti „Pod vrčeňskou lípou“* v blízké obci Vrčeň a *Folklorní večer* v obci Čížice. V uplynulých letech byly součástí festivalu rovněž *Dýšinské folklorní slavnosti* v obci Dýšina a *Mezinárodní folklorní odpoledne* v Horní Bříze.

V současnosti je hlavním organizátorem festivalu *Plzeňská folklorní scéna, o.s.* ve spolupráci s řadou dalších partnerů. (21)

Mezinárodní folklorní festival Česká náves – Dýšina

Tradice novodobých folklorních slavností v obci Dýšina se datuje od počátku devadesátých let 20. století. Festival se koná každoročně v září ve venkovském prostředí

jako alternativa městských festivalů. Před zahájením slavnosti, v srpnu, probíhá krojovaná jízda provázená zpěvem a hudbou po okolních vesnicích – tzv. *zvaní*. Festival navazuje na místní bohatou tradici lidových slavností, dožínek, masopustů a májů. Jedinečnou atmosféru festivalu umocňuje vesnické prostředí – zápraží, posezení pod lipami, místní kostel apod. Program tradičně tvoří přehlídka lidové hudební a taneční kultury Plzeňska, České republiky i dalších evropských oblastí. Kromě dudáckých a cimbálových muzik a tanečních vystoupení festival nabízí např. world music, dechovku, jazz či loutkové divadlo. Dramaturgem festivalu je Zdeněk Vejvoda. (22)

5 Lidová píseň ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol

Problematikou využití českého folkloru ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol se v roce 2012 zabývala ve své diplomové práci Petra Vejborová. Provedla podrobnou analýzu aktuálně používaných učebnic *Hudební výchova pro 6. – 9. ročník základní školy* od autora Alexandra Charalambidise a kol., z hlediska folklorní tematiky. Zmapovala zde obsah a rozsah folklorní problematiky ve výkladových částech učebních textů, zaměřila se na počet a procentuální zastoupení lidových písní v celkovém počtu notových ukázek, jejich geografický původ a vytvořila abecední seznam názvů lidových písní využitých v jednotlivých dílech této učebnicové řady. Na základě analýzy došla k následujícím zjištěním:

V řadě učebnic *Hudební výchova pro 6. – 9. ročník základní školy* je folklorní problematice věnováno celkem čtyřicet stran (sedm procent). Jedná se o čtyři kapitoly – dvě ve výkladové části učebnice pro šestý a dvě ve výkladové části učebnice pro sedmý ročník. V učebnici *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy* se nachází kapitola *Zpíváme v lidovém dvojhlasu*, která žáky seznamuje s definicí nářečí, nejčastějšími tématy lidových písní, rozdělením lidových písní na západní (instrumentální) a východní (vokální), s lidovým dvojhlasem jako východiskem pro výuku intervalů (tercií a sext) a s lidovou písní jako inspirací pro významná hudební díla. Druhá kapitola *Když se sejdou housle s basou (hudební nástroje v lidové hudbě)* pojednává o lidových muzikách – dudácké, cimbálové a hudecké, o jejich nástrojovém obsazení, zeměpisných oblastech jejich působení a o typech lidových nástrojů. Do učebnice *Hudební výchova pro 7. ročník základní školy* je zařazena kapitola *Putování za lidovou písní (a nejen naší)*, která je v úvodu zaměřena na zopakování významu lidového umění a lidové písně. Dále se věnuje typům lidových písní, které jsou zde děleny na ukolébavky, písně milostné, vojenské, pracovní, obřadní a koledy. Na závěr pojednává o sběru lidových písní a osobnostech významných sběratelů, zmiňuje rozdíl mezi písní lidovou a zlidovělou a seznamuje žáky s termínem *etnikum* a s prací etnografů. V kapitole *My jsme hráli na cimbály, všechny myši tancovaly*, která se věnuje tanci, je část věnována tanci lidovému. Seznamuje žáky s propojením lidového tance s lidovou písní a s dělením tanců podle oblasti vzniku, podle místa, kde se tančily (město, venkov), podle zaměstnání tanečníků

(např. zemědělské, kovářské), podle společenské funkce (svatební, vojenské) a zmiňuje také současné folklorní taneční soubory. (42, s. 38, 39)

Ve zkoumané učebnicové řadě je uvedeno sto sedmdesát sedm notových zápisů písní a ukázek, naše lidové písně jsou v nich zastoupeny třiceti třemi procenty. Padesát procent lidových písní je z Čech, dvacet pět procent pochází z oblasti Moravy, deset procent je slovenských a u patnácti procent lidových písní není geografický původ uveden. Nejvíce českých lidových písní obsahuje učebnice hudební výchovy pro 7. ročník – padesát tři procent. Následuje učebnice hudební výchovy pro 6. ročník – padesát dva procent a učebnice pro 9. ročník – sedm procent. V učebnici pro 8. ročník není mezi čtyřiceti notovými zápisy a ukázkami uvedena ani jedna česká lidová píseň. (42, s. 40,41)

Učebnicová řada Hudební výchova pro 6. – 9. ročník základní školy neuvádí ani jednu lidovou píseň, u které by byl uveden geografický původ *Plzeňsko*. Přesto se lze domnívat, že několik písní, které jsou lokalizovány pouze jako české, by mohly s oblastí *Plzeňska* souviset. Do učebnice pro 6. ročník základní školy je zařazena píseň *Louka široká*, u které je uvedeno „z Čech“. Vejvoda zařadil do své antologie píseň, která se má shodný název, text i nápěv. V téže učebnici je uvedena píseň *Koulelo se, koulelo*, u které je opět uvedeno „z Čech“. Vejvoda uvádí dva zápisy písní se stejným názvem a téměř totožným textem, ale s jiným nápěvem. Dále je v této učebnici použita píseň *Pase ovčák ovce*, která je opět lokalizována pouze jako česká. Od písně s názvem *Pase ovčák ovce na zelené louce*, kterou publikuje Vejvoda, se liší drobnými odchylkami v textu i v melodii. Plzeňská píseň *Vyletěla holubička* je variantou písně se stejným názvem označené jako česká v učebnici pro 6. ročník. Má zcela odlišnou melodii a téměř stejný text. V učebnici pro 7. ročník základní školy je uvedena píseň *Fanfr, fanfr, fanfrnoch*, u které je uvedeno „novoroční koleda z Chodska“. Vejvoda uvádí novoroční koledu z Plzeňska *Fanfrnoch* s odlišnostmi v textu a s téměř identickou melodií.

Vzhledem ke zpěvnosti plzeňského regionu, bohatosti jeho lidových písní a tanců a rozmanitosti a originalitě textů lze předpokládat, že by lidová hudba této oblasti mohla žáky zaujmout a obohatit. Plzeňské písně mají osobitý charakter stejně jako písně moravské, jejichž jsou přesným protipólem – v celé západní části České republiky se sotva najde etnografický region, který by se tak diametrálně odlišoval od části východní. Zatímco pro moravské písně je často typická zádumčivost, nostalgie, melancholie a frekventované opěvování vína, plzeňské písně jsou převážně optimisticky laděné, mají

jiskru, vtip a pokud se v textu objeví zmínka o alkoholu (nebo je mu celá píseň věnována), je jím většinou proslulé plzeňské pivo. Jak již bylo výše zmíněno, v aktuálně používané řadě učebnic hudební výchovy *Hudební výchova pro 6. – 9. ročník základní školy* autora Alexandra Charalambidise a kol. jsou zastoupeny lidové písně z Čech a Moravy pouhou jednou třetinou. Co se týče písní Plzeňských, s jistotou lze říci, že z tohoto regionu pochází pouze píseň *Louka široká*. Je očividné, že takovéto zastoupení lidových písní je nedostatečné, má-li se u žáků probudit nebo udržet zájem o folklorní problematiku. Lidové písně jsou naším národním pokladem, a zasloužily by si mnohem více prostoru. Někdy se zdá být málo šťastná i samotná volba písní. Učebnicím by patrně prospělo, kdyby byly písně vybírány s větší pečlivostí, což by zajisté nebyl žádný problém vzhledem k bohatosti a rozmanitosti českého folkloru. Lze se domnívat, že právě zajímavý či vtipný text lidové písně by mohl být klíčem k přijetí ze strany žáků. K účelu demonstrace nezanedbatelného množství probíraných jevů, se kterými se žáci druhého stupně v učebnicové řadě seznamují, by se plzeňské lidové písně hodily výtečně. Právě díky své výjimečnosti, líbivosti a snadno zapamatovatelným melodiím mají všechny předpoklady stát se jakýmsi mostem, který by mohl pomoci žákům najít cestu k lidovým písním obecně.

5.1 Návrh využití plzeňské lidové písně ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol

Následující část je zamýšlena jako návrh doplňujícího materiálu pro učitele hudební výchovy, kteří by měli zájem svůj výklad zpestřit plzeňskými lidovými písněmi. Z jednotlivých učebnic pro druhý stupeň ZŠ z řady od A. Charalambidise bylo z probírané látky vždy vybráno po dvou jevech, které jsou následně demonstrovány na lidových písních z Plzeňska.

První kapitola učebnice pro šestou třídu se zabývá lidovým dvojhlasem, který lze dobře vysvětlit a předvést na následujících dvou lidových plzeňských písních. Dvojhlásá úprava první písně, *Sedm let jsem neviděl*, je jednoduššího rázu, neboť druhý hlas zní po celou dobu o tercii níže. V písni *Pivo, pivo* se objevují i sexty. Jedná se o písně pijácké s humorným textem, u kterých se dá předpokládat, že by žáky mohly zaujmout a pobavit.

Sedm let jsem neviděl

Se - dm let jsem ne - vi - děl, ne - sly - šel mu - zi - ku.

5
Při - šla pro mě že - na má: Pojd', do - mů, kar - ba - ní - ku!

9
Při - šla pro mě že - na má: Pojd', do - mů, kar - ba - ní - ku!

Sedm let jsem neviděl, neslyšel muziku.

Přišla pro mě žena má: Pojd', domů, karbaníku!

Přišla pro mě žena má: Pojd' domů, karbaníku!

Ach, ženuško, nedělej mi hanbu před lidma,
dyť já dneska v rukou mám jenom samýho ferbla!

A když sem přišel domů, zaklepám na dveře,
žena vstala z postele, jde a mě vodevře.

Když dveře vodevřela, flekla se mnou vo zem,
po břiše mi šlapala, dělala mi lázeň.

Když mně tak zle dělala, šla, vzala motyku,
jestli mně hubou hneš, já ti jí rozkopu!

Já ubohý hospodář, nesměl jsem držkou hnout,
koukal jsem ven ze dveří, jak bych moh vyfouknout.

A když sem se ven dostal, tam jsem si zavejskal,
přišel jsem do hospody, tam jsem si postejskal.

A vy, pane šenkýři, nalejte voleje,
kterej ze sudu teče, ten zhojí rány mé!

A vy, paní šenkýřko, nalejte máz vína,
sakramentskou bestii zavřeme do chlíva! (43, s. 584)

Pivo, pivo

Pi - vo, pi - vo, pi - vo čer - ve - né, kdo tě bu - de, pi - vo, pít,
7
až já bu - du v hro - bě hnít, pi - vo, pi - vo, pi - vo čer - ve - né?

Pivo, pivo, pivo červené,
kdo tě bude, pivo, pít,
až já budu v hrobě hnít,
pivo, pivo, pivo červené?

Bratři, bratři, vy budete pít,
kdo ho bude ale pít,
až i vy budete hnít?
Bratři, bratři, vy budete pít.

Pak ho budou naši kluci pít,
ti též budou kluky mít,
ti též budou pivo pít.
Pivo, ty se budeš věčně pít!

Trávo, trávo, trávo zelená,
kdo tě bude, trávo, žít,
až já budu v hrobě hnít,
trávo, trávo, trávo zelená?

Děvče, děvče, děvče rozmilé,
kdo tě bude milovat,
až já budu v hrobě spát?
Děvče, děvče, děvče rozmilé? (43, s. 580)

Ve čtvrté kapitole se žáci šesté třídy seznamují s předznamenáním a posuvkami, tedy křížky, béčky a odrážkami. Další zvolená píseň, *Vedla cesta*, obsahuje dva křížky v předznamenání, z nichž jeden je zrušen ve druhém taktu odrážkou. Ihned v následujícím taktu je nota *h* snížena na notu *b* posuvkou *bé*. Kromě toho, že píseň obsahuje jak křížky, tak odrážku a posuvku *bé*, je vhodná pro žáky, kteří se učí podle již zmíněné učebnicové řady také proto, že desátá kapitola učebnice, tzv. zpěvácké intermezzo, je zaměřena na téma Vánoc. Ačkoliv Vejvoda píseň neřadí mezi vánoční koledy, ale legendy, jedná se o píseň, která k období Vánoc neodmyslitelně patří. Žáci tak budou mít možnost se seznámit s písní známou pod názvem *Byla cesta, byla ušlapaná* v jiné variantě s odlišnou melodií.

Vedla cesta

Ve-dla ces - ta dlou-há bí - lá, ce - lá u - šla - pa - ná,
5
šla - pa - la ji, šla - pa - la ji má - ti Kris - ta Pá - na.

Vedla cesta dlouhá bílá,
celá ušlapaná,
šlapala ji, šlapala ji
máti Krista Pána.

Na tej cestě potkala ji
ta svatá Alžběta:
Kam, Maria, kampak spěcháš
za bílého rána.

Já pospíchám do kostela
je čas na modlení,
bez modlení žádnéj život
zrovna šťastný není.

Nepospíchej do kostela,
sestro moje milá,
jen na sebe pozor dávej,
vždyť porodíš syna!

Porodila ho v Betlémě,
v chlívečku na seně,
zpívali mu andělové
písničky veselé. (44, s. 476)

V učebnici pro sedmou třídu je devátá kapitola věnována tanci včetně tanců lidových. Velmi módním a rozšířeným tancem jak na venkově, tak ve městech byla v devatenáctém století polka. Jedná se o český tanec v dvoudobém metru, který se po roce 1830 rozšířil po celé Evropě. Kompozici polek se hojně věnoval i jeden z předních českých skladatelů, Bedřich Smetana, který měl k Plzni vřelý vztah, neboť v tomto městě strávil svá studentská léta. Mezi jeho nejznámější polky patří např. *Louisina polka* nebo *Vzpomínka na Plzeň*. Následující dvě písně jsou plzeňské polky.

My plzeňští hoši

My pl - zeň - ští ho - ši, je nás je - nom dva - náct,
 5 a - le všech - ny hol - ky sty - dě - jí se za nás,
 9 tram - ta tra - ra - ra, tram - ta tra - ra - ra
 13 ra ra tra - ra - ra, ra trá ra - ta - ta!

My plzeňští hoši, nás je jenom dvanáct,
 ale všechny holky stydělí se za nás,
 tramta trarara, tramta trarara,
 ra ra trarara, ra trá ratata!

Za nás se stydělí, samy nic nemají,
 jenom kanafasky celý ucouraný.

V pátek je vyperou, v sobotu vyžehlí,
a v neděli v tanci parádu v ní honí.

Parádu v ní honí a je samá díra
a už nechce frajtra,¹⁶ jenom pana fíra,¹⁷

Hamburk je hospoda z bílého kamení,
kdo peníze nemá, ten ať tam nechodí!

Já peníze nemám, přec tam chodit budu,
modrooké děvče milovati budu. (43, s. 444)

Poslechněte mě, mládenci

Po-slech-ně - te mě, mlá - den - ci, smut - nou leg - ra - ci,
5 že se to - mu za - smě - je - te ve va - šem sr - ci.
9 Co se mně při - ho - di - lo, ne - ni to - mu tak dáv - no,
13 dyž sem šel od jed - ný hol - ky br - zič - ky rá - no.

¹⁶ svobodník

¹⁷ velitel

Poslechněte mě, mládenci, smutnou legraci,
že se tomu zasmějete ve vašem senci.
Co se mně přihodilo, není tomu tak dávno,
dyž sem šel od jedné holky brzičky ráno.

Lezu přes plot u zahrady, uváz jsem za šos,
přiblížil se tu ke mně pes, ten šos mně ukous
a s ním domů pelášil, jako by mu vyprášil,
sedlák vyběh ze stodoly v košili a bos.

Tam sme se spolu setkali, ptá se mě, kam du.
A já jemu vypravuju, že si pro šos du,
by mně toho psa chytil, aby mně ten šos vrátil,
že si ho dám ke krejčímu, by mně ho přišil.

Co pro to ženské stvoření ubohý zkusím,
bez kabátu, bez čepice domů jít musím.
Jakpak to dopadne dál, zítra je u Bušků bál
a já se doma nezdržím, krejcary nemám.

Já rád piju, rád tancuju a rád něco sním,
jen tu běží o peníze, jak si pomyslím.
Jak bych jich rychle nabyl, své tělo neunavil
a zas šel s holkou k muzice, tam je utratil. (43, s. 472)

V první kapitole učebnice pro sedmou třídu ZŠ s názvem *Putování za lidovou písní (a nejen naší)* se žáci seznamují se skutečností, že může existovat více variant jedné lidové písně. Píseň *Koulelo se, koulelo* je ideální pro ukázkou několika takových variant. První notová ukáзка je nejznámější variantou této písně a můžeme se s ní setkat i v učebnici hudební výchovy pro šestou třídu. Následující dvě varianty jsou z Plzeňska.

Koulelo se, koulelo

Kou-le - lo se kou - le - lo čer - ve - né jab - líč - ko,

5 ko - mu ty se do - sta - neš, má zla - tá hol - čič - ko?

Koulelo se, koulelo
červené jablíčko,
komu ty se dostaneš,
má zlatá holčičko?

Koulely se, koulely
dvě naproti sobě,
komu bych se dostala,
než, Jeníčku, tobě. (10, s. 50)

Koulelo se, koulelo

Kou-le - lo se, kou-le - lo čer - ve - né jab - líč - ko,

5 ko - mu ty se dos - ta - neš, má zla - tá An - čič - ko?

Koulelo se, koulelo
červené jablíčko,
komu ty se dostaneš,
má zlatá Ančičko?

Koulely se, koulely
dvě naproti sobě,
komu bych se dostala,
než Pepíčku tobě.

Včera jest mně zkázala
tvoje panímáma,
abych jen nečekala
na jejího syna.

Já jsem jí jen zkázala
takovou otázku,
aby tě uvázala
doma na provázku.

Doma na provázku,
na hedvábnej šňůrce,
abys nikdy nechodil
k chudobnej panence. (43, s. 222)

Koulelo se, koulelo

5

Kou - le - lo se, kou - le - lo, čer - ve - né jab - líč - ko,
jen se na mě ne - hně - vej, mé zla - té sr - díč - ko.

Koulelo se, koulelo
červené jablíčko,
jen se na mě nehněvej,
mé zlaté srdíčko.

Já se na tě nehněvám,
ale je mi líto,
že za jinou chodíváš
přes zelené žito.

Žito, žito, žitečko,
kdo tě bude žíti?
Můj milý je daleko,
musím pro něj jíti.

Žito, žito, žitečko,
kdo tě bude vázat?
Můj milej je daleko,
musím pro něj vzkázat.

Trávo, trávo, travičko,
kdo tě bude kosit?
Můj milej je daleko,
musím smutek nosit. (43, s.223)

První kapitola učebnice hudební výchovy pro osmou třídu se zabývá rozlišením pojmů umělé a neumělé hudby. Žáci se dozvědí, že pod termín neumělé hudby patří spolu s populární hudbou, rockem, jazzem, dechovkou atd. také hudební folklor. Následující dvě notové ukázky jsou nápadité lidové písně rozdílného charakteru. Zatímco v první se dívka rmoutí nad ztrátou milého, druhá je typickou ukázkou humorné verbální hravosti plzeňského lidu.

Měla sem milého

Mě - la sem mi - lé - ho ja - ko roz - ma - rý - nek,
5
vza - la mně ho vo - da, když kve - tl bar - ví - nek,
9
vza - la mně ho vo - da, když kve - tl bar - ví - nek.

Měla sem milého
jako rozmarýnek,
vzala mně ho voda,
když kvetl barvínek,
vzala mně ho voda,
když kvetl barvínek.

Když barvínek kvete,
levandule zraje,
vzala mně ho voda,
teče do Dunaje.

Voděnko dunajská,
navrať mi milého!
Já ti ho navrátím,
ale ne živého. (43, s. 232)

Dráha jede po mašině

Drá - ha je - de po ma - ši - ně, va - gon kou - ká z pra - se - te,

5
lís - tek ští - pe kon - duk - to - ra, koš - tě s dě - věč - kou me - te.

The musical score is written on two staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and rhythmic, with lyrics written below the notes. The first staff contains the first four measures, and the second staff, starting with a measure number '5', contains the next four measures. The piece ends with a double bar line.

Dráha jede po mašině,
vagon kouká z prasete,
lístek štípe konduktora,¹⁸
koště s děvečkou mete.

Paní rozzlobila služku,
tu Pepinu mrňavou,
našla jí ve vlasech buchtu,
metr dlouhou zrzavou.

Šajba¹⁹ střílí do vojáka,
dítě chová maminku,
tu zas vidím podskaláka
s flašinetem na rynku.

Klíč piluje zámečníka,
žebrák jede do zámku,
do chléva jde s hrcem kráva,
bude dojit Marjánku. (43, s. 349)

¹⁸ průvodčí

¹⁹ terč

V osmé kapitole se žáci osmé třídy seznamují s kytarovými značkami. Jsou jimi opatřeny i následující písně, *U Rokycan* a *Můj chlapec, ten myslí*. Popisují problémy ve vztahu mladých lidí, což je téma, které je určitě blízké i dnešním teenagerům.

U Rokycan

U Ro - ky - can čer - nej les, hlí - dá ho tam

7 vel - kej pes, má mi - lá se ne - bo - jí, cho - dí - vá tam

12 na chvo - jí, má mi - lá se ne - bo - jí, cho - dí - vá tam na chvo - jí.

U Rokycan černej les,
hlídá ho tam velkej pes,
má milá se nebojí,
chodívá tam na chvojí,
má milá se nebojí,
chodívá tam na chvojí.

Řekla, že mne ráda má
a s jinejma nic nemá,
že s jinejma nic nemá,
že je hodná osoba.

Koupil sem jí na jarmarku,
za dva nový perníku
a za grejcar vokurku,
že ji věrně miluju.

Slíbila mi věrnosti
do nejdelší věčnosti,
všecko byla jenom lež,
vem si, holka, koho chceš! (43, s. 521)

Muj chlapec, ten myslí

Rychle

Muj chla - pec, ten - mys - lí, že von je je - nom sám,
5 ta - ko - vý - ho kví - tí ja všu - dy na - tr - hám.

Muj chlapec, ten myslí,
že von je jenom sám,
takovýho kvítí
ja všudy natrhám.

Takovýho kvítí
roste v zimě, v létě,
pod našim vokýnkem
každej den rozkvete!

Počkej ty, má holka,
jak ty si zpomeneš,
takovýho chlapce
víc ty nedostaneš!

Takovýho chlapce,
Jako sem já ti byl,
já bych byl i s tebou
mý srce rozdělil. (43, s. 236)

Třetí kapitola učebnice pro devátou třídu je zaměřena na rytmus, metrum a tempo. Žáci se mimo jiné naučí, že takt může být jednoduchý či složený, sudý a lichý. Obě následující písně jsou v jednoduchém taktu, první v lichém (3/4) a druhá v sudém (2/4). Píseň *Let', poslíčku* pojednává o hodnotě pravé lásky, zatímco *Byl jeden mlynář* je zlidovělá kramářská píseň, která popisuje osudový omyl rodičů, kteří nepoznají svého syna.

Let', poslíčku

Let', pos - lič - ku, let' přes tu dou - brav - skou ves, poz - dra - vuj

8
mou mi - lou, An - dul - ku roz - mi - lou, že sem na pou - ti dnes.

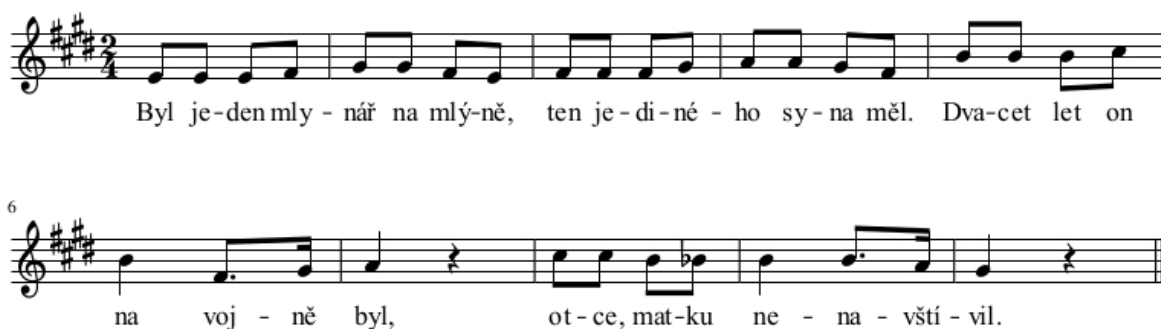
Let', poslíčku, let'
přes tu doubravskou ves,
pozdravuj mou milou,
Andulku rozmilou,
že sem na pouti dnes.

Když jsi na pouti dnes,
copak jsi mi přines?
Přines jsem ti pouti,
ta pouť tě nezarmoutí,
že mě nedostaneš.

Láska kupovaná
není nikdy stálá.
Dycky je stálejší
od Bohu danější,
štůlou²⁰ zavázaná.

Lepší jedno slovo
než papíru mnoho.
Papír se roztrhá,
slovo dlouho trvá,
to stojí za mnoho. (43, s. 224)

Byl jeden mlynář

Byl jeden mlynář na mlýně,
ten jediného syna měl.
Dvacet let on na vojně byl,
otce, matku nenavštívil.

Jednou přišel blíž ke mlýnu,
mladší sestra proti němu,
hned poznala bratra svého,
slušně přivítala jeho.

²⁰ štóla (pruh látky, který je součástí oděvu katolických kněží)

A on se jí počal ptáti,
kde že by byl otec, máti,
otec, máti nejsou doma,
šli na ranní do kostela.

Já se k nim nebudu znáti
a ty nesmíš povídati.
Sestro, nepovídej na mne,
zdali oni poznají mne?

Je zde vojáček nějaký,
chce u nás noclehovati.
U nás máme místa dosti,
ať si odpočinou hosti.

Voják měl tři zlaté pásy,
v nich tři sta dukátů asi.
On si je dal k nim schovati,
svolili otec, máti.

A když ta půlnoc odbila,
mlynářka se probudila
a s mlynářem se radili,
jak by vojáka obrali.

Ujednáno, vykonáno,
o to všechno postaráno:
oni vojáka zabili,
oknem do vody hodili.

Když ceruška ráno vstala,
po vojákovi se ptala:
Kde je vojín, co tu ležel?
Nejní ho tu, kam se poděl?

Co se po vojínovi ptáš,
snad s nim ňákou známost nemáš?
Vždyť jest to bratříček milý,
za dvacet let navracený!

Matka, jak to uslyšela,
oknem do vody skočila,
otec nevěděl o sobě,
šel a oběsil se v domě. (44, s. 456, 457)

V osmé a v třinácté kapitole učebnice žáky seznamuje se základy harmonie. Zatímco se osmá kapitola zaměřuje pouze na základní harmonickou kadenci, kapitola třináctá se zabývá i kadencí rozšířenou o kvintakordy na vedlejších stupních. Harmonizace je demonstrována na vybrané plzeňské lidové písni s chytlavou melodií, ve které se s humorem zpívá o neopětované lásce. Objevují se v ní jak základní harmonické funkce, tedy T, S a D, tak jeden akord vedlejší (na druhém stupni).

Já nevím

T D7 S D7 T

Já ne - vím, já ne - vím, že se tě ne - lí - bím,

^s S II D7 S D7 T

já ne - vím, já ne - vím, že mě ne - chceš?

Já nevím, já nevím,
že se tě nelíbím,
já nevím, já nevím,
že mě nechceš?

Já umím karty hrát,
pivo pít, tancovat,
já nevím, já nevím,
že mě nechceš?

Takových chasníků
na každém řebíku,
takových chasníků,
jako si ty.

Takovýho kluka
najdu u potoka,
takovýho kluka,
jako si ty.

Takovou holčici
najdu na ulici
takovou vopici,
jako si ty.(43, s. 389)

6 Závěr

Ve své práci jsem se pokusila utřídit a propojit informace z mnoha různých zdrojů, které se věnují lidové písni a hudbě na Plzeňsku, a uvést je do kontextu s dalšími projevy lidové kultury i do širších souvislostí z hlediska historického, společenského a geografického. Lidovou píseň jsem se snažila pojmout jako součást plzeňské regionální kultury, proto jsem se podrobně zabývala i lidovým tancem a hudebními uskupeními včetně jejich vývoje, plzeňským krojem, plzeňským lidovým nářečím, lidovou architekturou, místními zvyky, slavnostmi a dalšími projevy lidové tvořivosti. Zaměřila jsem se rovněž na minulé i současné snahy o zachování kulturního bohatství Plzeňska. Pojednala jsem o sběratelích plzeňských lidových písní, kteří se soustředili na oblast Plzeňska, o významných, které se zasloužily o popularizaci plzeňského folkloru a o současných místních folklorních souborech a festivalech.

Plzeňské lidové písně se mi líbily už v dětství, ale teprve při zpracování teoretické a praktické části bakalářské práce jsem se s nimi seznámila do hloubky. Z vlastní zkušenosti vím, že většina mladých lidí nemá možnost a mnohdy ani chuť si lidové písně poslechnout. Přitom právě rozmanité lidové písně z oblasti Plzeňska by mohly být pro mladého člověka atraktivní pro svůj humor, živočišnost i hloubku a vzbudit v něm zájem o lidovou hudbu obecně. Vzhledem k tomu, že lidové písně jsou neoddělitelnou součástí našeho národního kulturního dědictví, považuji za naši povinnost postarat se o jeho předání dalším generacím. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla plzeňské lidové písně metodicky využít – demonstrovat na nich některé jevy probírané v hodinách hudební výchovy na druhém stupni ZŠ a dále sestavit zpěvníček pečlivě vybraných plzeňských lidových písní a zařadit jej jako stěžejní přílohu své práce. Snažila jsem se o to, aby obsahoval vzorek těch nejhezčích a nejrozmanitějších lidových písní tohoto zpěvného regionu. Zamýšlenou cílovou skupinou, pro kterou je určen, jsou učitelé hudební výchovy, kteří by měli zájem zpestřit písněmi tohoto regionu své hodiny se záměrem vzbudit u žáků zájem o lidovou píseň. Zpěvníček je sestaven z dvaceti osmi písní. Osmnáct písní jsem přebrala z publikací Zdeňka Vejvody *Plzeňsko v lidové písni, antologie historických zápisů hudebního folkloru I a II* a deset písní jsem zapsala z CD *Písně plzeňských severanů* od kapely *Úsměv* vedené Zdeňkem Bláhou. Písně jsem se snažila pečlivě volit – do zpěvníčku jsem zařadila jen takové, u kterých jsem předpokládala, že by se mohly dětem líbit a zaujmout je jak z hlediska textového, tak melodického. V některých se odráží pověstný plzeňský humor,

avšak kvůli vyváženosti jsem se snažila vybírat i takové, které vyjadřují zármutek nebo popisují srdcervoucí tragédie (takové jsou ovšem na Plzeňsku v menšině). Veškeré zvolené písně jsem opatřila akordy a zapsala v programu MuseScore. Ve většině případů jsem se snažila o jednodušší harmonii, protože jsem si při poslechu již zmíněného CD uvědomila, že krása lidových písní spočívá právě v jednoduchosti. U některých písní však pro zpestření nabízím dvě harmonické varianty.²¹

Domnívám se, že plzeňské lidové písně si zaslouží, aby vstoupily do širšího povědomí a stejně tak jsem přesvědčena, že si lidé zaslouží, aby jim byly tyto písně představeny. Pak už je jen na nich, jestli je písně z Plzeňska okouzlí a nechají se jimi obohatit, důležité však je, aby k této volbě dostali šanci.

²¹ Náročnější varianta je uvedena v závorkách – většinou se jedná o část písně, někdy jen o jeden akord.

7 Seznam použitých informačních zdrojů

- 1) Babička - vysvětlivky. *Muzeum Boženy Němcové* [online]. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové, © 2016 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.muzeumbn.cz/babicka-kniha-19/>
- 2) BERÁNEK, Filip. Pohled do historie. In: *Plzeňský kraj turistů ráj* [online]. Oddělení cestovního ruchu a odbor informatiky - Plzeňský kraj, 2010 [cit. 2015-10-13]. Dostupné z: <http://www.turisturaj.cz/clanek/pohled-do-historie>
- 3) Bonuš, František. In: *Národní ústav lidové kultury* [online]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2008 [cit. 2015-11-28]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=510>
- 4) BONUŠ, František. *Tance, písně a hudba Plzeňského kraje*. 1.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 214 s.
- 5) BROUČEK, Stanislav, JEŘÁBEK, Richard, TYLLNER, Lubomír. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 634 s. sv. 2. ISBN 978-80-204-1711-4.
- 6) BROUČEK, Stanislav, JEŘÁBEK, Richard, TYLLNER, Lubomír. *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 1298 s. sv. 3. ISBN 978-80-204-1712-1.
- 7) ČUŘÍN, František, KOUDELA, Břetislav, MÁTL, Antonín. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1962. 103 s.

- 8) HLAVSOVÁ, Jaroslava. Období rozvoje české dialektologie v letech 1895—1945 (Část 2.). *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011, 74(3), 132-141 [cit.2016-02-07]. ISSN 0027-8203. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7012>
- 9) HORÁK, Jiří. *Naše lidová píseň*. 1. vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1946. 156 s. Za vzděláním: knížky pro každého; řada II, sv. 1.
- 10) CHARALAMBIDIS, Alexandros et al. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2008. 125 s. ISBN 80-7235-296-2.
- 11) CHARALAMBIDIS, Alexandros et al. *Hudební výchova pro 7. ročník základní školy*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005. 152 s. ISBN 80-7235-297-0.
- 12) CHARALAMBIDIS, Alexandros et al. *Hudební výchova pro 8. ročník základní školy*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005. 151 stran. ISBN 80-7235-298-9.
- 13) CHARALAMBIDIS, Alexandros et al. *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005. 126 s. ISBN 80-7235-310-1.
- 14) Jiskra. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklorнисdruzeni.cz/jiskra>
- 15) Jiskřička. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklorнисdruzeni.cz/jiskricka>
- 16) KARTOGRAFIE PRAHA. *Folklor České republiky = Folklore of the Czech Republic = Folclóre de la República Checa* [kartografický dokument]. 1:500 000. 1. vyd. Praha: Kartografie Praha, 2010. 1 mapa. ISBN 978-80-7393-097-4.

- 17) *Kroj Plzeň* [online]. Plzeň [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://krojplzen.sweb.cz/>
- 18) Kroje, ve kterých hrajeme a tančíme. *Mladina* [online]. Plzeň: Mladina - Plzeňský lidový soubor, 2015 [cit. 2015-12-04]. Dostupné z: <http://www.mladina.cz/cs/kroje/index.html>
- 19) KVASIL, Bohumil et al. *Malá Československá encyklopedie*, 1.vyd. Praha: Academia, 1985. 976 s. sv. 2.
- 20) LÁBEK, Ladislav. *Stručný národopisný popis Plzeňska i západních Čech vůbec*. Plzeň: Národopisné Museum Plzeňska, 1926. 24 s.
- 21) MFF Plzeň. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/mff-plzen0>
- 22) MFF. Česká náves – Dýšina. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/mff-ceska-naves-dysina>
- 23) Mladina. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/mladina>,
- 24) *Mladina: O nás, o souboru Mladina*. [online]. Plzeň: Mladina - Plzeňský lidový soubor, © 2015 [cit. 2015-12-09]. Dostupné z: <http://www.mladina.cz/>
- 25) Mladinka. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/mladinka>
- 26) MUSICA BOHEMICA. *České lidové písně - Cestami českých sběratelů* [LP]. Praha: Supraphon, 1985

- 27) O nás: Představení společnosti. Plzeňský prazdroj [online]. Plzeň: Plzeňský Prazdroj, 2016 [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.prazdroj.cz/cz/o-nas>
- 28) O Rokytce. *Rokytka* [online]. Rokycany, 2016 [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.rokytka.cz/index.php/o-rokytce>
- 29) PECUCH, Martin. Krátké představení. In: *Plzeň 2015 Evropské hlavní město kultury* [online]. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2012 [cit. 2015-10-13]. Dostupné z: <http://www.plzen.eu/obcan/o-meste/informace-o-meste/kratke-predstaveni/>
- 30) PECHÁČEK, Stanislav. *Lidová píseň a sborová tvorba*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 317 s. ISBN 978-80-246-1830-2.
- 31) Plzeňsko - Český slovník. In: *Caravan Club Plzeň* [online]. Plzeň: Caravan Club Plzeň, 2016 [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: <http://www.ccplzen.cz/plzensko-cesky-slovník/>
- 32) RODINA, Karel. Druhý pád množného čísla na -ách a jiné zvláštnosti v lidové řeči plzeňské. *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011, 23(6), 165 - 166 [cit. 2016-02-08]. ISSN 0027-8203. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3402>
- 33) RODINA, Karel. Výslovnost příčestí na -il v nářečí jihozápadních Čech. *Naše řeč* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011, 22(5) 134-137 [cit. 2016-01-12]. ISSN 0027-8203. Dostupné z: <http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3287>
- 34) Rokytická. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/rokyticka>
- 35) Rokytka. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/rokytka>

- 36) ŘÍMAN, Josef et al. *Malá československá encyklopedie*, 1. vyd. Praha: Academia, 1986. 992 s. sv. 4.
- 37) Sluníčko. *Folklorní sdružení České republiky* [online].[cit.2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/slunicko>
- 38) ŠVESTKOVÁ, Ludmila. Boží muka. *Naše řeč*. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011, 79(3), 165-167 [cit. 2015-11-25]. ISSN 0027-8203. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7324>
- 39) TOLAROVÁ, Miroslava. Slovník plzeňštiny aneb proč nám občas Češi nerozumí. In: *Plzeňský deník. cz* [online]. Plzeň: VLTAVA-LABE-PRESS, 9.4.2014 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/slovník-plzenstiny-aneb-proc-nam-obcas-cesi-nerozumi-20140409.html
- 40) Úsměv, Horní Bříza. *Folklorní sdružení České republiky* [online]. Praha [cit.2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/usmev-horni-briza>
- 41) ÚSMĚV. *Písňe plzeňských severanů* [CD].Plzeň: Radioservis 2010.
- 42) VEJBOROVÁ, Petra. *Folklor ve výuce hudební výchovy na druhém stupni základních škol* [online]. 2012 [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/122179>. Vedoucí práce Jana Veverková.
- 43) VEJVODA, Zdeněk. *Plzeňsko v lidové písni: antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století*. 1. díl, 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. 647 s. ISBN 978-80-87112-45-8.
- 44) VEJVODA, Zdeněk. *Plzeňsko v lidové písni: antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století*. 2. díl, 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. 630 s. ISBN 978-80-87112-70-0.

- 45) VORÁČ, Jaroslav. Západočeské nářeční tvary typu chlapom, kravom a lidom.
Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR , 2011, 48(5), 271-276
[cit. 2016-02-08]. ISSN 0027-8203.
Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5155>

8 Abecední seznam notových ukázek lidových písní

1. Byl jeden mlynář (s. 65)
2. Dráha jede po mašině (s. 61)
3. Já nevím (s. 67)
4. Koulelo se, koulelo I (s. 57)
5. Koulelo se, koulelo II (s. 57)
6. Koulelo se, koulelo III (s. 58)
7. Let', poslíčku (s. 64)
8. Měla sem milého (s. 60)
9. Muj chlapec, ten myslí (s. 63)
10. My plzeňští hoši (s. 54)
11. Pivo, pivo (s. 51)
12. Poslechněte mě, mládenci (s. 55)
13. Sedm let jsem neviděl (s. 50)
14. U Rokycan (s. 62)
15. Vedla cesta (s. 53)

9 Seznam příloh

Příloha 1 – Zpěvníček plzeňských lidových písní pro 6. – 9. třídu ZŠ

- 1) Ach není tu, není (s. 1)
- 2) Až pomašírujem z tý černý Plzně (s. 2)
- 3) Co jsem se letos natěšil (s. 3)
- 4) Červená růžičko (s. 5)
- 5) Hopsasa, hejsasa (s. 7)
- 6) Já mám voly dva (s. 9)
- 7) Já se vod vás, má zlatá matičko (s. 10)
- 8) Já sem malej pacholíček (s. 11)
- 9) Kdes, kukačko (s. 12)
- 10) Když sem přišel v noci (s. 13)
- 11) Lítej, ptáčku, lítej (s. 14)
- 12) Měla žena muže (s. 15)
- 13) Na ledeckým kostelíčku (s. 16)
- 14) Panímámo zlatá (s. 17)
- 15) Plzeňský vojáci dali sobě zahrát (s. 18)
- 16) Poslechněte, drahé duše (s. 20)
- 17) Povídala moje máti (s. 21)
- 18) Praví selka sedláku (s. 23)
- 19) Přenešťastnej ten křimickej zámek (s. 24)
- 20) Stojí hruška v širém poli (s. 26)
- 21) Trucovitá Marjánka (s. 28)
- 22) Ty zálužský medvědáři (s. 29)
- 23) U potoka ve Starej vsi (s. 30)
- 24) V Ledcích sem byl na pouti (s. 31)
- 25) Vdej se, holka (s. 33)
- 26) Žala holka (s. 35)
- 27) Že sou v Plzni (s. 37)
- 28) Žichlický mládenci (s. 39)

Příloha 2 – Obrazová příloha (fotografie a obrazy)

- 1) Dechové dudy s cínovým zdobením (s. 46)
- 2) Dudák ze Starého Plzeňce (s. 43)
- 3) Famfrnoch (s. 46)
- 4) Figuríny prezentující plzeňský kroj na *Národopisné výstavě československé* (s. 41)
- 5) Májová slavnost na louce pod kralovickou farou (s. 44)
- 6) Malá selská muzika Františka Kestlera (s. 47)
- 7) Mapa etnografického regionu Plzeňska (s. 40)
- 8) Muž a ženy v krojích (s. 42)
- 9) Plzeňský kroj I (s. 42)
- 10) Plzeňský kroj II (s. 43)
- 11) Sedlák z Plzeňska v kroji (s. 41)
- 12) Slavnostní průvod v rámci staročeské svatby (s. 45)
- 13) Soubor Úsměv z Horní Břízy (s. 44)
- 14) Svatba z Pecháčkovíc mlýna (s. 45)
- 15) Žena v kroji (s. 40)

Příloha 1: Zpěvníček plzeňských lidových písní pro 6. – 9. třídu ZŠ

1

Ach není tu, není

(AS) ES (B7) B7 (ES) ES (AS)(B7) B7 (ES) ES (B) B (ES) ES

Ach ne - ní tu, ne-ní, co by mě tě - ši-lo, ach ne - ní tu, ne-ní, co mě tě - ší.

9 (B) B (ES) ES (B7) B7 (ES) ES (AS)(B7) B7 (ES) ES (B) B (ES) ES

Kdyby tu bý - va-lo co mě tě - ší - va-lo, by-lo by mé sr-ce ve-se-lej - ší.

Ach není tu, není, co by mě těšilo,

ach není tu, není, co mě těší.

Kdyby tu bývalo co mě těšovalo,

bylo by mé srdce veselejší.

Jaké to vorání bez pluhu, bez koní,

jaké to vorání bez koleček.

Takové vorání jako milování,

jako milování bez hubiček.

Pořád mě dávají, co se mě nelíbí,

pořád mě dávají, co já nechci.

Dávají mě vdovce, ten má jen půl srdce,

půl ho dal nebožce, půl by dal mě. (41)

¹ V tomto případě je u celé písně uvedena druhá harmonická varianta. Důvodem je, že se původní harmonie převzatá z CD pro svůj dudácký charakter nehodí pro klavírní doprovod.

Až pomašírujem z tý černý Plzně

F C C7 F

Až po - ma - ší - ru - jem z tý čer - ný Plz - ně ven,

5 F B F (Dmi) C7 F

zkaž - te tam mej mi - lej po - zdra - ve - ní.

Až pomašírujem z tý černý Plzně ven,
zkažte tam mej milej pozdravení.

Aby se vdávala, na mě nečekala,
že jsem si namluvil holku jinou.

To holku takovou, šavli ocelovou,
ta bude flámovat všady se mnou.

Neplačte, rodiče, netrapte své srdce,
že ze mě vojáka udělali.

Kde sem zrozen, to vím, kde zemřu, to nevím,
kde já svoje mladé kosti složím.

Složím je v zahrádku na malou hromádku,
a to mé Andulce na památku.

Andulka je vzala, do šátku svázala
a nad svým miláčkem zaplakala. (44, s. 180)

Co jsem se letos natěšil

(vánoční koleda)

The musical score is written on two staves in 2/4 time. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature. It contains the first line of the song, with lyrics 'Co jsem se le - tos na - tě - šil na ten bo - ží Štěd - rý ve - čír,'. Above the staff, a chord 'F' is indicated. The second staff begins with a measure rest marked '5', followed by the lyrics 'že se na - jím ště - drov - nic, ne - u - žil jsem z to - ho nic.'. Above this staff, chords 'C', 'F', 'C7', 'F', 'C', and 'F' are indicated.

Co jsem se letos natěšil
na ten boží Štědrý večír,
že se najím štědrovnic,²
neužil jsem z toho nic.

Poslala mě má maminka
pro kvasnice do Oseka
a do Volduch pro papír,
byl to přesmutný špacír.

Pro mouku jsem byl v Rakové
a pro tvaroh ve Veselé,
v Újezdě zas pro mlíko,
bylo mi to dost líto.

Celý týden jsem to sháněl,
vrátil jsem se na Štědrý den,
vánočky se napekly,
ó jak jsme se ulekli.

Kvasnice byly zkažený,
vánočky byly sražený,

² vánoček

máma zlostí skákala,
měchačkou mi plácala.
Potom vzala dvě vidlice,
šťouchala mě převelice:
Víš, co já ti udělám?
Na svátky tě jíst nedám!

Ale já mám mnoho hladu,
proto k vám jdu na koledu,
proto, české matičky,
dejte kousek vánočky. (44, s. 388)

Červená růžičko

(skákavá)

Živě G C D G

Čer - ve - ná rů - žič - ko, proč se ne - roz - ví - jíš,

5 D $D7$ G D

proč se ne - roz - ví - jíš, proč se ne - roz - ví - jíš?

9 G C D G

Proč ty k nám, Pe - píč - ku, proč ty k nám ne - cho - díš,

13 D $D7$ G (D) G

proč ty k nám ne - cho - díš? Tra la la.

Červená růžičko, proč se nerozvíjíš,
proč se nerozvíjíš, proč se nerozvíjíš,
proč ty k nám, Pepíčku, proč ty k nám nechodíš,
proč ty k nám nechodíš? Tra la la.

Já by sem k vám chodil, ty by si plakala,
červeným šátečkem voči utírala.

Pročpak bych plakala, dyž mě nic nebolí,
milovali sme se jako dva holubi.

Jako dva holubi, jako dvě hrdličky,
dávali sme sobě falešný hubičky.

Falešný hubičky, falešná tvá láska,
nebudu ti věřit, až bude vohláška.

Až bude vohláška na družtovsky faře,
potom budu říkat tvému bratru švagře.

Bratru tvému švagře, matce panímámo,
a jí budu líbat ruce každý ráno.

Ruce každý ráno, nohy každé večír,
aby lidé řekli, že ty si můj přeci. (43, s. 188)

Hopsasa, hejsasa

Veselé
ES

Hop - sa - sa, hej - sa - sa, cvo - ky, plo - ky,

5 **B7**

chtěl bych se vo - že - nit, už mám ro - ky.

9 **ES**

Hop - sa, hej - sa, tram - ta - dá - da,

13 **AS ES B7 ES**

pěk - nou si vy - be - ru, když Pán - mů dá.

Hopsasa, hejsasa, cvoky, ploky,
chtěl bych se voženit, už mám roky.
Hopsa, hejsa, tramtadáda,
pěknou si vyberu, když Pánbů dá.

Hopsasa, hejsasa, hele, bene,
kerápa panenka si mě veme?
Hopsa, hejsa, tramtadáda,
žádná se vode mě chytit nedá.

Hopsasa, hejsasa, traky, braky,
mladá mi utíká, stará taky.
Hopsa, hejsa, tramtádádý,
že jsem na ženění tuze starý.

Hopsasa, hejsasa, třesky, plesky,
já vám to vokážu, holky hezký!
Hopsa, hejsa, tramtadádý,
že umím špásovat jako mladý. (41)

Já mám voly dva

Žertovně

F C F B F B

Já mám vo - ly dva, stra - ka - tý vo - ba. Ke - ré - ho si

8 Gmi C7 F C C7 F

mám ne - cha - ti, dy sou vo - ba dva stra - ka - tý? Ne - chám si vo - ba.

Já mám voly dva,
strakatý voba.
Kerého si mám nechati,
dy sou voba dva strakatý?
Nechám si voba.

Já mám holky dvě,
břichatý vobě.
Kerou já si mám nechati,
dy sou vobě dvě břichatý?
Nechám si vobě.

Já mám holky tři,
já žádnou nechci,
a to pro tu příčinu,
že mají na nic manýru,³
vyženu všechny. (43, s. 386)

³ způsoby, chování

Já se vod vás, má zlatá matičko

Mírně

F C F B F C F B F C

Já se vod vás, má zla-tá ma - tič - ko, já se vod vás u - bí - rám.

8 F B F Gmi C F B F C F

Vy-pro-vod' tě Pán-bů, na-še dra-há ce - ro, vy-pro-vod' tě Pán-bů sám.

Já se vod vás, má zlatá matičko,
já se vod vás ubírám.
Vyprovod' tě Pánbů, naše drahá cero,
vyprovod' tě Pánbů sám.

Já se vod vás, můj zlatej tatíčku,
já se vod vás ubírám.
Vyprovod' tě Pánbů, naše drahá cero,
vyprovod' tě Pánbů sám.

Esli se tě ten stav nepovede,
nechoď k nám víc žalovat!
Dyjť si nás nechtěla, naše drahá cero,
něchtělas nás poslouchat. (44, s. 350)

Já sem malej pacholíček

(rouchová)

The musical score is written in 3/8 time with a key signature of one flat (B-flat). The first staff contains the first line of the song, with lyrics 'Já sem ma - lej pa - cho - lí - ček, já mám má - lo ko - ši - li - ček,' and chords F, B, F, C7, F. The second staff contains the second line, with lyrics 'má mi - lá se za mě sty - dí, že mě po - řád v jed - nej vi - dí.' and chords C7, F, Dmi C, F, C, F, C, F. The score ends with a double bar line.

Já sem malej pacholíček,
já mám málo košiliček,
má milá se za mě stydí,
že mě pořád v jednej vidí.

Má milá, nestyd' se za mě,
já si koupím eště na dvě,
na dvě tenký, na dvě tlustý,
von nás pán Bůh nevopustí.

Esli si mě, holka, vemeš,
táta nám dá věrtel peněz.
Věrtel jich dá, věrtel máme,
věrtel spolu nastřádáme. (44, s. 355)

Kdes, kukačko

A7 D A7

Kdes, ku - kač - ko, kde a kde jsi by - la, kde a

6 D A7 D

kde jsi by - la, kde a kde jsi by - la, žes tak dlou - ho ne a

12 A7 D

ne - ku - ka - la, ne a ne - ku - ka - la, ku - ku - ku.

Kdes, kukačko, kde a kde jsi byla,
kde a kde jsi byla, kde a kde jsi byla,
žes tak dlouho ne a nekukala,
ne a nekukala, kukuku.

Seděla jsem na jedličce,
čekala jsem na myslivce, kukuku.

Seděla jsem na vysokej mezi,
čekala jsem, až pojedou Prajzi do boje.

Seděla jsem na zelenej švestce,
čekala jsem, až povevou ševce na jarmark. (43, s. 407)

Když sem přišel v noci

G D7

Když-sem při - šel v no - ci do - mů, za - kle - pal na dve
Ach že nuš - ko mo - je - mi - lá, kdo - pak mě vo - tev

G G D7 G

ře: ře? Kdo pak - mně vo - tev ře?

Když sem přišel v noci domů, zaklepal na dveře:

Ach ženuško moje milá, kdopak mně vtevře, kdopak mně vtevře?

Ach má milá, znejmilejší, co děláš, jak se máš?

Pusť mě přece do světnice, dyť já jsem hospodář.

Když mi dveře otvítrala, držela v ruce hůl,

achich ouvej, já ubohej, mušel jsem vlízt pod stůl.

Kdo si jednou ženu vezme, není už svým pánem,

na krku má volskej chomout, svobodě je ámen. (41)

Lítej, ptáčku, lítej

The musical score is written on two staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The first staff contains four measures with lyrics: 'Lí - tej, ptáč - ku, lí - tej, máš ze - le - ný pe - ří,'. The second staff starts with a measure rest (marked '5') and continues with: 'kaž - dá hol - ka blá - zen, ke - rá chlap - ci vě - ří.' Chord symbols G, D, D7, and C are placed above the notes.

Lítej, ptáčku, lítej,
máš zelený peří,
každá holka blázen,
kerá chlapci věří.

Chlapci je co věřit
jako štíru, hadu,
ten má na jazyku
devaterou zradu.

Na jazyku má med,
pod jazykem má jed,
dej si děvče pozor,
aby tě nepodved.

Esli tě podvede,
on si tě nevezme,
ty budeš naříkat,
to sama na sebe. (43, s. 226)

Měla žena muže

Mírně

Mě - la že - na mu - že, ten se smr - ti bál,
ce - lé no - ci pí - val, do - ma ne - bý - val.
Do - ma, do - ma, do - ma, do - ma, do - ma, do - ma, do - ma, do - ma,
do - ma ne - bý - val, v hos - po - dě pí - val.

Měla žena muže, ten se smrti bál,
celé noci píval, doma nebýval.
Doma, doma, doma, doma,
doma, doma, doma, doma,
doma nebýval, v hospodě píval.

Ach má zlatá ženo, přijde-li ta smrt,
proboha tě prosím, do pytle mě strč!
Do py-, do py-, do py-, do py-,
do pytle mě strč, do pytle mě strč!

Ach můj zlatej muži, já pytel nemám,
mám jen starou nůši, do té já tě dám!
Nůši, nůši, na mou kuši,
do té já tě dám, do té já tě dám! (43, s. 432)

Na ledeckým kostelíčku

Na le - dec - kým kos - te - lič - ku zvo - ny zně - jí,

5 že už mně mou An - du - lič - ku při - vá - dě - jí.

9 Od ta - tič - ka, od ma - tič - ky

13 ve - dou mně jí u - pla - ka - nou dvě dru - žič - ky.

Na ledeckým kostelíčku zvony znějí,
 že už mně mou Anduličku přivádějí.
 Od tatíčka, od matičky
 vedou mně jí uplakanou dvě družičky.

Její vlásy kadeřavý vyzdobený,
 pentličkama, mašličkama propletený,
 věneček jí z hlavy spadne,
 láska ale ta nám nikdy neuvadne.

Ani kdybych hory, dolů, lesy přešel,
 v celým světě lepší děvče bych nenašel,
 vždyť ta moje Andulička
 čiperná je jako z jara vlaštovička. (44, s. 361)

Panímámo zlatá

C F C

Pa-ní-má-mo zla - tá, o - tví-rej-te vra - ta, ve - ze-me vám ne - věs-tič - ku

(A) (Dmi) (G) (C)

7 G F C F C G C

ze sa-mý-ho zla - ta, ve - ze-me vám ne - věs-tič - ku ze sa-mý-ho zla - ta.

Panímámo zlatá,
 otvírejte vrata,
 vezeme vám nevěstičku
 ze samýho zlata,
 vezeme vám nevěstičku
 ze samýho zlata.

Panímámo moje,
 otvírejte dvoje,
 vezeme vám nevěstičku
 od samýho hnoje. (44, s. 366)

Plzeňský vojáci dali sobě zahrát

Pl-zeň-ský vo - já - ci da - li so - bě za - hrát pěk - nou pís - nič - ku

na jed - nom ko - peč - ku v pře krás - né ro - vi - ně, to při mě - síč - ku.

Ne - da - le - ko dě - di - ny, by to li - dé sly - še - li,

by kaž - dou pa - nen - ku, kte - rá je ve spán - ku, pro - bu - dit moh - li.

Plzeňský vojáci dali sobě zahrát pěknou písničku
 na jednom kopečku v překrásné rovině, to při měsíčku.
 Nedaleko dědiny, by to lidé slyšeli,
 by každou panenku, která je ve spánku, probudit mohli.

Vstávej, má Mařenko, dvěře otvírej u své komůrky!
 Já musím do boje, potěšení moje, už je čas velký.
 Podej mně tu šavličku, co leží na stolečku,
 a na rozloučení, moje potěšení, podej ručičku!

Ještě sem nepřešel před její zahrádku, slyším bubnovat,
 hornistu troubiti a na buben tlouci, též muziku hrát.
 Nepřítel de ze všech stran, hází koule sem a tam,
 a to mezi samé plzeňské vojáci koule litaly.

Pište pozdravení na mé potěšení, na mé rodiče
a na moje bratry, roztomilé sestry, starého otce.
A má drahá matičko, vám posílám psaníčko,
je v něm tiše psáno, při něm nemluveno ani slovíčko.

To psaníčko psala má ruka jediná, a to levice,
kterou mně nepřítel ráčil zanechatí mojí matičce.
Když koule přiletěla, pravou mně urazila,
ta na tři sta kroků do pole širého pryč odletěla. (44, s. 204, 205)

Poslechněte, drahé duše

(koleda)

ES B ES AS

Po - slech - ně - te, dra-hé du - še, po-slech-ně - te, dra-hé du-še,

7 B7 ES B ES

jak čert bá - bě vlez do nů-še, jak čert bá - bě vlez do nů - še.

Poslechněte, drahé duše,
poslechněte, drahé duše,
jak čert bábě vlez do nůše,
jak čert bábě vlez do nůše.

Bába začla koledovat,
čertík rohy vystrkovat.

Jak to bába uviděla,
na čertíka zavolala.

Pane čerte, co mi dáte,
když se v nůši nést necháte?

Dám ti, bábo, starou můru,
pometlo a šest kocourů.

Pane čerte, to je málo,
za štrapác by to nestálo.

Já tě svezu za hubičku,
roztomilej můj čertíčku.

Koledu teď uzavírám,
chtivým bábám se vysmívám. (44, s. 417)

Povídala moje máti

Po - ví - da - la mo - je má - ti, ty - dli, ty - dli, ty - dli, dom,

5 že už bych se mě - la vdá - ti, ty - dli, ty - dli, ty - dli, dom.

9 Že je dob - ře mí - ti mu - že, i kdy - by byl kost a ků - že, ty - dli, ty - dli, ty - dli, ty - dli, dom.

Povídala moje máti,
tydli, tydli, tydli dom,
že už bych se měla vdáti,
tydli, tydli, tydli dom.
Že je dobře mítí muže,
i kdyby byl kost a kůže,
tydli, tydli, tydli, tydli dom.

Lepší je prý býti vdanou,
tydli, tydli, tydli dom,
nežli zvestat starou pannou,
tydli, tydli, tydli dom.
Vdaná, ta si dupnout může,
stará panna nic nezmůže,
tydli, tydli, tydli, tydli dom.

A tak chodím, hledám všude,
tydli, tydli, tydli dom,
někde přece nákej bude,
tydli, tydli, tydli dom.
Ať je tenkej nebo tlustej,
jenom když to bude mužskej,
tydli, tydli, tydli, tydli dom. (41)

Praví selka sedláku

F C7 F

Pra-ví sel-ka sed-lá-ku, co-pa dá-me vo-já-ku? Na-ší Ká-ču bou-be-la-tou,

4 C7 F C7 F C7 F

k to-mu fajf-ku ta-bá-ku, na-ší Ká-ču bou-be-la-tou k to-mu fajf-ku ta-bá-ku.

Praví selka sedláku,
 copá dáme vojáku?
 Naší Káču boubelatou,
 k tomu fajfku tabáku,
 naší Káču boubelatou,
 k tomu fajfku tabáku.

Praví selka, nedáme,
 naší Káču skováme.
 Von by nám ji celou zlámal,
 na peci ji skováme.

Chtěla jsem se loni vdát,
 nechtěli mě naši dát,
 že sem ještě holka mladá,
 že je musím poslouchat.

Přid' ty chlapče, přid' ty k nám,
 já tě ráda uhlídám,
 až ty naši večer usnou,
 vokýnko ti zvotvírám. (41)

Přenešťastnej ten křimickej zámek

Volně

Pře-nešťast - nej ten kři-mic-kej zá-mek, pře-nešťast - nej panc-kej-dvůr.

5 Cho dil tam Pe-pí-ček, u - ra - zil kram-flí-ček, je-den ce - lej, dru-hej půl.

Přenešťastnej ten křimickej zámek,
 přenešťastnej panckej dvůr.
 Chodil tam Pepíček, urazil kramflíček,
 jeden celej, druhej půl.

Panímámo, kde je vaše cera,
 já ji přišel navštívit.
 Dvě léta minuly, sme se neviděli,
 já se přišel potěšit.

Naše cera na hřbitově leží,
 tam jest její postýlka.
 Nechceš-li věriti, di se podívat,
 roste na ní travička.

Vstaň, má milá, z hlubokýho hrobu,
 promluv na mě slovíčko.
 Já mluvit nemůžu, na hlavě mám hlínu,
 zemdlený mám srdíčko.

Přenešťastný sou ty rodičové,
kerý dítkám zbraňují,
oni jim nepřejou, co by je těšilo,
do hrobu je připraví. (43, s. 259)

Stojí hruška v širém poli

Sto-jí hruš-ka v ší-rém po - li vy-so-ká, vy-so-ká, pod ní pěk - ná

6 bí-lá rů - že vy-kve-tá, vy-kve-tá, pod ní pěk - ná bí-lá rů - že vy-kve - tá.

Stojí hruška v širém poli vysoká, vysoká,
pod ní pěkná bílá růže vykvetá, vykvetá,
pod ní pěkná bílá růže vykvetá.

Jdi, Nanyňko, jdi, natrhej ty růže,
nasázej je Pepíčkovi do lože.

On ti bude na tom lůžku libě spát,
on ti přijde zejtra ráno děkovat.

Děkuju ti, má panenko, děkuju,
já před tebou můj klobouček smekuju.

Jen přede mnou tvůj kobouček nesmekuj,
však oni tě naši páni odvedou.

A proč by mě naši páni odvedli,
dyť já nejsem žádněj jejich poddaný.

Žala trávu v suchopáru⁴ metlici,
přišli na ni dva mládenci myslivci.

⁴ suchá, neúrodná půda

Srp jí vzali, polámali: Jdi domů,
berou tvoje potěšení na vojnu.

At' si berou, neb neberou, nic nedbám,
za jednoho takového deset mám. (43, s. 266)

Trucovitá Marjánka

ES B ES

Za-ča-la mně, má Mar-ján-ka, za-ča-la mně tru-co - vat, že sem u

8 AS B7 ES B ES

ní tý - den ne-bul, že sem u ní tý - den ne-bul, nechtí-la mně noc-leh dát.

Začala mně, má Marjánka,
začala mně trucovat,
že sem u ní týden nebul, že sem u ní týden nebul,
nechtěla mně nocleh dát.

Trucuj, trucuj, má Marjánko,
však se tě ten truc hodí,
kerýhos měla nejrači,
ten už vo tě nestojí.

Rozhněvala si mě jednou,
víc mě hněvat nebudeš,
až já vocad' pryč pojedu,
ty tu sama zvošaneš. (41)

Ty zálužský medvědáři

Vesele

Ty zá-luž-ský me-dvě-dá - ří hez - ký, čum - ta-rá - ra, hez - ký sou,
ve - se - le si po hos-po-dách flá - mu, čum - ta-rá - ra, flá - mu - jou.

Po pa-rá-dě se ne-sou, na děv-ča - ta se tře-sou, ty zá-luž-ský me-dvě-dá - ří

hez - ký, čum - ta - rá - ra, hez - ký sou.

Ty zálužský medvědáři hezký, čumtarára, hezký sou,
vesele si po hospodách flámu, čumtarára, flámujou.
Po parádě se nesou, na děvčata se třesou,
ty zálužský medvědáři
hezký, čumtarára, hezký sou.

A když přijdou do Třemošný k muzi, čumtarára, k muzice,
nejrači sou tam kde zvoní skleni, čumtarára, sklenice.
Pivíčka se napijou, písničky si notujou,
ty zálužský medvědáři
hezký, čumtarára, hezký sou.

Ty zálužský medvědáři umí, čumtarára, umí pít,
s dudákem se tuze pěkně vese, čumtarára, veselít.
Když na dudy zabečí, voni si hned poskočí,
ty zálužský medvědáři
hezký, čumtarára, hezký sou. (41)

U potoka ve Starej vsi

Žertovně

D A7

U po-to-ka ve Sta-rej vsi ko-za vo-du pi - je, předhos-po-dou

5 D A7 D

na la - vi - ci že - na mu-že bi - je. Hop, šup, ju-chaj-dá,

8 G A7 D A7 D G A7 D

ju-cha-cha-cha, ju-cha-cha-cha, hop, šup, ju-chaj-dá, ju - cha-cha-cha hop.

U potoka ve Starej vsi koza vodu pije,
před hospodou na lavici žena muže bije.
Hop, šup, juchajdá, juchachacha, juchachacha,
hop, šup, juchajdá, juchachacha, hop.

Mužiček se strachy třese, otčenáš se modlí,
nemlať do mě, ženo moje, já už budu hodný.
hop, šup, juchajdá, juchachacha, juchachacha,
hop, šup, juchajdá, juchachacha, hop.

Zakukala žežulička za vsí na rozcestí,
která žena muže bije, tej nedá bůh štěstí.
Hop, šup, juchajdá, juchachacha, juchachacha,
hop, šup, juchajdá, juchachacha, hop.

Zakukala žežulička v širém poli pěkně,
kterej mužskej ženu bije, usmaží se v pekle.
Hop, šup juchajdá, juchachacha, juchachacha,
hop, šup juchajdá, juchachacha, hop. (41)

V Leducích sem byl na pouti

AS ES B7 ES AS ES

V tej le-dec-kej hos-po-dě, vo pou-ti, vo pou-ti, ni-kdo se-tam ce-lou noc

4 B7 ES AS ES B7 ES

ner-mou-tí, ner-mou-tí. Cin-kylin-ky břín-ky, břín-ky, bombom bom,

7 AS ES B7 ES

cin - ky lin - ky břín - ky, břín - ky, bom bom bom.

V tej ledeckej hospodě, vo pouti, vo pouti,
nikdo se tam celou noc nermoutí, nermoutí.

Cinkylinky břínky, břínky, bombombom,
cinkylinky břínky, břínky, bombombom.

Zpívá se tam, tancuje, mordyje, mordyje,
až se všechno pivíčko dopije, dopije.

Cinkylinky břínky, břínky, bombombom,
cinkylinky břínky, břínky, bombombom.

V Leducích jsem byl na pouti, to byl smích, to byl smích,
koupil jsem tam Marjánce košík slív, košík slív.

Cinkylinky břínky, břínky, bombombom,
cinkylinky břínky, břínky, bombombom.

Snědla celej košíček plnej slív, plnej slív,
moc ji bolel pupíček, to byl smích, to byl smích.
Cinkylinky břinky, břinky, bombombom,
cinkylinky břinky, břinky, bombombom. (41)

Vdej se, holka

F C C7

Vdej se, hol-ka, vdej se za mě, bu-deš hez-ky žít, dob-rý byd-lo, ži-vo-by-tí,
Mám cha-lu-pu ma-lo-va-nou, ta je bez dve-ří, ví-tr mě tam pro-fu-ku-je,

7 F F C7 F

bu-deš u mě mít. A já se dob-ře mám, já si tě vy-cho-vám.
lí-tá paz-de-ří.

Vdej se, holka, vdej se za mě, budeš hezky žít,
dobrý bydlo, živobytí, budeš u mě mít.
Mám chalupu malovanou, ta je bez dveří,
vítr mě tam profukuje, lítá pazdeří.⁵
A já se dobře mám, já si tě vychovám,
a já se dobře mám, já si tě vychovám.

Copak nejsem hezkej ženich a ty nevěsta,
vodvedeme mojí kozu na trh do města.
Až ji prodám, budu boháč a ty bohačka,
koupíme si pytel brambor, bude loupačka.
A já se dobře mám, já si tě vychovám,
a já se dobře mám, já si tě vychovám.

V kredenci je starej hrnec, čtyry měchačky,
dubovej stůl na dvou nohách, zlámaný necky.
V koutě stojí pěkná truhla bez dna, bez víka,
tu mě dala moje teta, kmotra Hedvika.
A já se dobře mám, já si tě vychovám,
a já se dobře mám, já si tě vychovám.

⁵ druhotný produkt při zpracování konopí a lnu, dříve využívaný jako podestýlka a topivo

Copa asi můj pantáta ke svatbě nám dá,
tu vycpanou černou vránu, rohy vod vola.
Pěkně mu tam zazpíváme, táto, tatíčku,
von nás jistě vobdaruje za tu písničku.
A já se dobře mám, já si tě vychovám,
a já se dobře mám, já si tě vychovám. (41)

Žala holka

G D G

Ža - la hol - ka, ža - la trá - vu,

4 Emi D

ža - la hol - ka, ža - la trá - vu na tom pan - ským

7 G Emi G D G

su - cho - pá - ru, na tom pan - ským su - cho - pá - ru.

Žala holka, žala trávu,
žala holka, žala trávu
na tom panským suchopáru,
na tom panským suchopáru.

Šli tam tady dva huláni:
Pojeď, holka, pojeď s námi!

Já bych s vámi ráda jela,
kdybych bratříčka neměla.

Bratra můžeš otrávit,
s námi můžeš přece jeti.

Jakpak bych to udělala?
Tomu jsem se neučila.

Jdi do háje zeleného,
chyť tam hada jedového.

Uvař mu ho v teplým mlíce,
on ti umře v malej chvílce.

Už bratříček z lesa jede,
malované dřevo veze.

Pojď, bratříčku, k snídáníčku,
uvařila jsem rybičku!

Copak je to za rybičky,
žádná z nich nemá hlavičky?

Hlavičky sem uřezala,
okénečkem vyházela.

Vzal bratříček dvakrát na nůž:
Už, sestřičko, už nemůžu!

Jdi, sestřičko, pro máz vína,
ať se líčko rozčervená.

Sestra nese loužovice:
Pij, bratříčku, co nejvíce!

Jdi, sestřičko, pro peřinku,
ať položím svou hlavinku.

Sestra nese tvrdý kámen:
Lež, bratříčku, věčně na něm!

Bratra jsem si otrávila
a muže jsem nenabyla!

Sestru vedou k šibenici,
a bratra vezou v truhlici. (44, s. 479)

Že sou v Plzni

Že sou v Plz - ni hez - ký hol - ky, to je zná - má věc, jó

to je zná - má věc. To ví v Če-chách mla - dej, sta - rej,

kaž - dej střá - pa - tec, jó kaž - dej střá - pa - tec.

Trá-da dá-dá-da, trá-da dá-dá-da, trá-da - dá - dá-dá-dá, trá-da dá-dá-da.

Že sou v Plzni hezký holky, to je známá věc,

jó to je známá věc.

To ví v Čechách mladej, starej, každej střapatec,

jó každej střapatec.

Trádadádáda, trádadádáda, trádadádádáda, trádadádáda,

trádadádáda, trádadádáda, trádadádádáda, trádadádáda.

Že je v Plzni dobré pivo, pravda pravdoucí,

jó pravda pravdoucí.

Budou ho i po nás pít pravnu pravnuci,

jó pravnu pravnuci.

Trádadádáda, trádadádáda, trádadádádáda, trádadádáda.

Když nechtěj hrát muzikanti pěkně do noty,
jó pěkně do noty,
seberte jim, darebákům, žlutý kalhoty,
jó žlutý kalhoty.
Trádadádáda, trádadádáda, tradádádádáda, trádadádáda. (41)

Žichlický mládenci

G C G D G

Žich-lic-ký mlá - den - ci, kde ste ko - ně pás - li? Já ztra-ti - la pan-tle,

6 D G Emi D G D G Emi D G

ke - rý ste je na - šli? Já ztra-ti - la pan-tle, ke-rý ste je na - šli?

Žichlický mládenci,

kde ste koně pásli?

Já ztratila pantle,

kerý ste je našli?

Já ztratila pantle,

kerý ste je našli?

My sme je nenašli,

my sme je viděli,

kerak dva fábory

po řece plynuly.

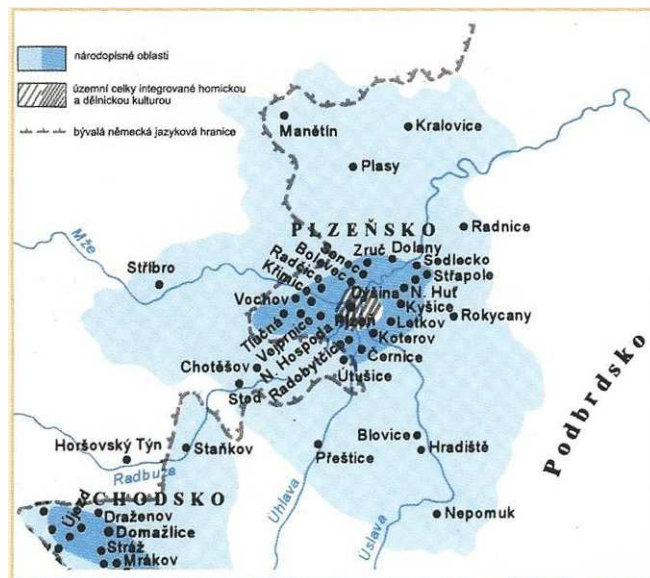
Sedla na lodičku

a plakala hořce,

červené fábory

dohonit nemůže. (43, s. 304)

Příloha 2: Obrazová příloha

Mapa etnografického regionu Plzeňska

(43, s. 16)

Žena v kroji

(43, s. 17)

Figuríny prezentující plzeňský kroj na *Národopisné výstavě československé*
(43, s. 56)

Sedlák z Plzeňska v kroji (jako družba)

(43, s. 158)

Muž a ženy v krojích

(44, s. 148)

Plzeňský kroj I

(18)

Plzeňský kroj II

(17)

Dudák ze Starého Plzně

(44, s. 16)

Soubor Úsměv z Horní Břízy (2005)

(44, s. 145)

Májová slavnost na louce pod kralovickou farou (Místní národopisný soubor, 1957)

(44, s. 63)

Svatba z Pecháčkovic mlýna (Václav Kroupa, 1847)

(44, s. 78)

Slavnostní průvod v rámci staročeské svatby (Pláně na Kralovicku, 1931)

(44, s. 79)

Dechové dudy s cínovým zdobením (44, s. 13)

Famfrnoch

(44, s. 29)

Malá selská muzika Františka Kestlera, foto z r. 1918

(44, s. 22)